

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
LATVISTIKAS UN BALTISTIKAS NODAĻA

**LAULĀTO SADZĪVES ASPEKTI LATVIEŠU
TAUTASDZIESMU KONTEKSTĀ**

BAKALaura DARBS

Autore: **Zaiga Birste**

Studenta apliecības Nr.: zb19026

Darba vadītāja: Dr. habil. philol. Janīna Kursīte-Pakule

RĪGA 2023

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba izpētes objekts ir Latviešu Folkloras krātuvē esošais tautasdziesmu materiāls, kas ticis atlasīts iekļaušanai topošajā 13. akadēmiskajā izdevumā *Latviešu tautasdziesmas*, nodaļā *Laulātu ļaužu sadzīve*. Dziesmas šajā tekstu kopā vēsta par to, kā risinās precēto ļaužu sadzīve pēc kāzām, uzsverot tieši savstarpējo attiecību dinamiku starp vīru un sievu, kā arī, raksturojot sadzīves praktisko pusi un iesaistīto pušu attieksmi pret to. Bakalaura darbā *Laulāto sadzīves aspekti latviešu tautasdziesmu kontekstā* saskaņā ar izvirzīto mērķi un uzdevumiem padziļināti aplūkoti laulāto sadzīves labvēlīgie un nelabvēlīgie aspekti latviešu tautasdziesmās. Mērķa sasniegšanai izmantota kontekstuālā pieeja un semiotiskā analīze. Iegūtie rezultāti liecina, ka galvenie laulāto sadzīves aspekti veidojušies saistībā ar tradicionāli noteiktajiem laulības noslēgšanas iemesliem, abu iesaistīto pušu rakstura iezīmju, savstarpējās saskarsmes un attieksmju pretstatiem, to vērtējumu, kā arī sociālekonomisko stāvokli un dzīves kvalitāti.

Atslēgvārdi: tautasdziesmas, kontekstuālā pieeja, semiotiskā analīze, laulāto sadzīve.

ABSTRACT

The object of research of the bachelor's work is the material of folk songs in the Archives of Latvian folklore, which was selected for inclusion in the forthcoming 13th volume of *Latvian folk songs* in the chapter *Married life*. These songs are about how married people's lives develop after the wedding, especially the dynamics of mutual relations between husband and wife, as well as describing the practical side of the household and the attitude of the parties involved towards it. In the bachelor's thesis *Aspects of married life in the context of Latvian folk songs*, the favorable and unfavorable aspects of married life in Latvian folk songs are examined in depth in accordance with the set goals and tasks. Contextual approach and semiotic analysis are used for the purpose. The obtained results show that the main aspects of married life were formed in connection with the traditionally established reasons for entering a marriage, which are related to the peoples character traits, mutual relationships and attitudes, their assessment of that, as well as the socioeconomic status and the quality of life.

Keywords: folk songs, contextual approach, semiotic analysis, married life.

SATURS

Apzīmējumu un saīsinājumu saraksts.....	4
Ievads.....	5
1. Tautasdziesmās attēlotās laulāto sadzīves teorētiskie aspekti	7
1.1. Laulības noslēgšanas iemesli kā nosacījums turpmākai sadzīvei	8
1.2. Sadzīves laika un telpas konteksts	12
1.3. Dziesmu dziedāšanas funkcijas	16
2. Laulāto kopdzīves attēlojums tautasdziesmās	21
2.1. Sadzīves labvēlīgie aspekti	24
2.1.1. Dziedāšanas motīvs	24
2.1.2. Sievas un vīra pozitīvās iezīmes.....	26
2.1.3. Laba, laipna savstarpēja saskarsme	32
2.2. Sadzīves nelabvēlīgie aspekti	34
2.2.1. Raudāšanas motīvs	34
2.2.2. Sievas un vīra negatīvās iezīmes.....	36
2.2.3. Vispārīga slikta sadzīve.....	40
2.2.4. Rāšanās un vardarbības motīvi.....	43
2.2.5. Dzeršanas posts	45
2.3. Intīmās attiecības laulāto starpā	49
Secinājumi	51
Izmantotā literatūra.....	53

APZĪMĒJUMU UN SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

LD – Barons, K., Visendorfs, H. (1894). *Latvju dainas*, 1. sēj. Jelgava: J. Draviņ-Dravnieks; (1903–1915). *Latvju dainas*, 2.–3.2. sēj. Petrograda: Ķeizariskā Zinību Akadēmija.

LFK – Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuve.

IEVADS

Pēc Krišjāņa Barona sešu *Latvju dainu* sējumu iznākšanas (no 1894.–1915. gadam), tautasdziesmu vākšanas un kārtošanas darbi turpinās līdz šai dienai. Laika posmā no 1979.–2023. gadam Latviešu Folkloras krātuves apgādībā ir sakārtoti un publicēti 12 akadēmiskā izdevuma *Latviešu tautasdziesmas* sējumi, kas aptver aptuveni 750 tūkstošus dziesmu. Šobrīd, 2023. gadā, ir uzsākts darbs pie pēdējā, 13. sējuma, kurā būs ietvertas dziesmas par laulāto ļaužu sadzīvi un bērēm.

Bakalaura darba izpētes objekts ir LFK esošais tautasdziesmu materiāls, kas ticis atlasīts iekļaušanai topošajā 13. akadēmiskajā izdevumā *Latviešu tautasdziesmas*, nodaļā *Laulātu ļaužu sadzīve*. Dziesmas šajā tekstu kopā vēsta par to, kā risinās precēto ļaužu sadzīve pēc kāzām, uzsverot tieši savstarpējo attiecību dinamiku starp vīru un sievu, kā arī, raksturojot dažādas sadzīves ainas un iesaistīto pušu attieksmi pret tām.

Bakalaura tēmas izvēle un **aktualitāte** ir saistīta ar to, ka dziesmu skaits šajā tematiskajā ietvarā ir ievērojams un izpētes cienīgs, un līdz šim plašākā pētījumā nav analizēta laulāto sadzīve, kāda tā ir attēlota tautasdziesmās, kas ir savāktas pēc *Latvju dainu* izdošanas. Bakalaura darba autore ir līdzdarbojusies 13. akadēmiskā izdevuma *Latviešu tautasdziesmas* sakārtošanas darbā, tāpēc pārzina gan tekstu atlasī, gan to saturisko pusi.

Bakalaura darba **mērķis** ir atklāt laulāto sadzīvei raksturīgos savstarpējās saskarsmes, praktiskās sadzīves aspektus un to vērtējumu atlasītajā tautasdziesmu kopā.

Darba mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi **uzdevumi**:

1. apzināt iepriekšējos pētījumus un teorētisko literatūru par latviešu tradicionālās ģimenes veidošanās nosacījumiem un sadzīvi pēc kāzu rituāla;
2. atlasīt tautasdziesmu tekstus, kas tiks iekļauti 13. akadēmiskajā izdevumā *Latviešu tautasdziesmas*, nodaļā *Laulātu ļaužu sadzīve*;
3. atlasīto tekstu kārtošana un analīze pēc galvenajiem parametriem – laulāto pozitīvajām un negatīvajām rakstura iezīmēm, labvēlīgām un nelabvēlīgām savstarpējām attiecībām un praktiskās sadzīves aspektiem.

Bakalaura darba uzdevumu izpildei un mērķa sasniegšanai tiks izmantota kombinētā pētījumu metode: ar kontekstuālās pieejas palīdzību tautasdziesmu teksti tiek analizēti, ņemot vērā to nozīmi konkrētā situācijā – laulātu ļaužu sadzīvē. Savukārt semiotiskā analīze palīdzēs interpretēt tautasdziesmu tekstu nozīmi un tajos ietvertos simbolus.

Darba kontekstu veidos teorētiskās literatūras bāze. Līdz šim par mīlestības un laulības noslēgšanas galvenajiem pieturpunktiem latviešu dzīvē ir rakstījis folklorists Kārlis Straubergs

darbā *Pār deviņi novadiņi*¹, latviešu literatūrzinātnieks un folklorists Pēteris Birkerts – *Mīlas psiholoģijā*² un *Ievads latvju tautas prātniecībā*³. Vēsturnieks, folklorists Arveds Švābe⁴ un folklorists Krišjānis Barons⁵ ir aprakstījuši senlatviešu ģimenes struktūru un praktisko ikdienu. Šajos darbos tautasdziesmas ir izmantotas salīdzinošā aspektā – parādot apskatīto ideju, norišu atbalsošanos arī tautasdziesmu žanra tekstos.

Bakalaura darbs strukturēts divās nodaļās un trīs apakšnodaļās. Pirmajā nodaļā tiek apskatīti tautasdziesmās attēlotās laulāto sadzīves veidošanās priekšnosacījumi. Otrajā nodaļā aplūkoti un analizēti teksti, vadoties pēc darba uzdevumos minētajiem parametriem.

Darba izstrādes rezultātā iegūtās atziņas izmantotas akadēmiskā izdevuma *Latviešu tautasdziesmas* 13. sējuma manuskripta sagatavošanā.

¹ **Straubergs, K.** (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne.

² **Birkerts, P.** (1926). *Mīlas psiholoģija*. Jelgava: L. Neimanis.

³ **Birkerts, P.** (1937). *Ievads latvju tautas prātniecībā*. Rīga: Pēteris Birkerts.

⁴ **Švābe, A.** (1921). *Latvju kultūras vēsture*, 1. Rīga: Kultūras Balss.

⁵ **Barons, K.** (1922). *Ģimenes dzīve. Latvju dainas*, 1. Rīga: Valters un Rapa.

1. TAUTASDZIESMĀS ATTĒLOTĀS LAULĀTO SADZĪVES TEORĒTISKIE ASPEKTI

Laulāto sadzīves tēlojums tautasdziesmās izprotams tikai vēsturisko apstākļu (laikmeta), tautas tradīciju un tautasdziesmu žanra specifikas kontekstā. Teorētiskās literatūras studiju un praktiskās analīzes apvienojumā iespējams gūt priekšstatu par šīs parādības attēlojumu dziesmu tekstos. Latviešu ģimenes sadzīve un tradīciju loma tajā ir konteksts, kas jāaptver, lai spētu vispārīgāk palūkoties uz šo parādību. Kā konteksta aspektus var minēt telpu, laiku, kā arī tautasdziesmu žanra specifiku, jo tautasdziesmas ir poētisks teksts, kuru viens no uzdevumiem ir paust morālisku vēstījumu. Apskatot laika aspektu, jāņem vērā fakts, ka *folkloras datēšana ir sarežģīts un daudzšķautņains jautājums, jo tā sevī ietver vēstures, arheoloģijas, folkloristikas, mitoloģijas, valodniecības, muzikoloģijas un dabaszinātņu pētniecības metodes un zināšanas*.⁶ Tas nozīmē, ka tautasdziesmas ir jāskata kopā ar citiem vēstures avotiem, kas ļauj precīzāk interpretēt tekstos ietverto domu un attieksmi.

Pirms pievērsties dziesmu korpusa analīzei noteikti apskatāmi iespējamie apstākļi, kas ietekmējuši tieši šo konkrēto dziesmu rašanos un attīstību. Kā norāda folkloriste Dace Bula: *Folkloristikā jau krietni pirms 20.gs. otrās puses bija pazīstama nepieciešamība folkloras interpretācijā ņemt talkā īstenību, kas atrodas ārpus teksta – pasaules uzskata un mitoloģisko priekšstatu sistēmas, rituālu norises, cilvēka saimniecisko darbību un ikdienas dzīvi*.⁷

Vārdu savienojums *laulāto sadzīve* latviešu tradicionālajā kultūrā raksturo laika nogriezni starp diviem nozīmīgiem pieauguša cilvēka dzīves pārejas rituāliem – kāzām un bērēm. Pēc tā, kāda vērība dziesmām, kas attēlo šo dzīves posmu, no pētnieku puses ir pievērsta iepriekš, varētu šķist, ka tas ir tikai starpposms, kurā vienu dienu nomaina otra, līdz atkal notiek kādi svētki vai godi. Tomēr gadskārtu un godu dziesmas rāda, ka tautasdziesmas ir saistītas ar rituālu, ko, skatot kopsakarā ar apjomīgo tautasdziesmu materiālu par pēckāzu dzīvi un sadzīves maģiju, nākas domāt, ka tas ir vairāk nekā tikai vērojums.

Protams, tautasdziesma ir žanrs, kas ir cieši saistīts ar rituālu, ko mēs redzam godu un gadskārtu dziesmās. Tomēr lielais dziesmu skaits Krišjāņa Barona *Latvju dainās* un savāktais tautasdziesmu materiāls, kas tiek kārtots akadēmiskajā izdevumā *Latviešu tautasdziesmās*, liecina par to, ka arī dziesmas par ikdienu ir būtiskas. Šis starpsvētku posms ir laiks, kad cilvēks pats aktīvi virza savu dzīvi, atbild par saviem lēmumiem un sabiedrības interešu turpināšanu, nodod savu pieredzi tālāk – *[ikdienas dzīvē] vienmēr un visur cilvēks var vislabāk parādīt savu*

⁶ Pīgozne, I. (2011). Ieskats latviešu folkloras un mitoloģijas datēšanā. *Letonica*, Nr. 21. Rīga: LU LFMI. 203.lpp.

⁷ Bula, D. (2011). *Mūsdienas folkloristikas paradīgas maiņa*. Rīga: Zinātne. 176. lpp.

*patstāvību, neatkarību un iniciatīvu. Te visvieglāk var parādīties cilvēka no vecās tradīcijas atbrīvotā inteliģence ar savu domu, ar saviem centieniem. Tāpēc tautas dziesmu šais ikdienas dzīves un darba ciklos [...] maģijas procents ir visniecīgākais.*⁸ Dziesmas šajā tematikā rāda, kā šī pieredzes īstenošana notiek laulāto sadzīvē.

Viens no galvenajiem saistījumsvārdiem izpētes gaitā bija *sadzīve*. Latviešu literārās valodas vārdnīcā definēts, ka *sadzīve* ir *sociālās dzīves neražojošā sfēra, kas ietver cilvēku materiālo vajadzību (piemēram, pēc pārtikas, apģērba, mājokļa, medicīniskās palīdzības) apmierināšanu, kā arī garīgo un kultūras vērtību izmantošanu, cilvēku savstarpējos sakarus, atpūtu, izpriecās.*⁹ Bakalaura darba pirmās nodaļas apakšnodaļās tiks iztīrāti aspekti, kas veido šo skaidrojumu. Pirmajā apakšnodaļā tiks apskatīti jautājumi, kas skar pirmslaulību laiku, laulības un kopdzīves konceptu – kāpēc latviešu tradīcijā vīrietis un sieviete precējās, kāds bija šīs savienības mērķis, tās funkcijas, savā starpā nostādītie pienākumi, uz kā laiku lokos, ir balstījusies laulība un, vai laika gaitā tā saturiski ir mainījusies. Otrajā apakšnodaļā tiks apskatīta sadzīves telpa un laiks kā laulības dzīvi ietekmējošie faktori, savukārt trešajā – dziesmu dziedāšanas tradīcija, mēģinot atklāt ikdienas dziedāšanas iemeslus un funkcijas.

1.1. Laulības noslēgšanas iemesli kā nosacījums turpmākai sadzīvei

Mūsdienu izpratnē laulība ir *reliģiskā ceremonijā vai valsts iestādē noslēgta vīrieša un sievietes savienība, kas veido ģimeni un rada viņiem attiecīgas tiesības un pienākumus.*¹⁰ Savukārt Pēteris Birkerts savā darbā *Socioloģija* definē laulību un kāzu procesus, uzsverot to sabiedrisko dabu: *ģimenes attiecību noslēgšanu sauc par laulību. Laulība ir precēšanās sabiedriskā pusē. [...] Gandrīz pie visām tautām laulības slēgšanu pavada zināmas ceremonijas un svinības ar plašāku sabiedrības piedalīšanos. Tās ir – kāzas. Kāzas ir privāta rakstura sociāls akts. [...] jaunais pāris, viesus aicinādams, apzinīgi vai neapzinīgi, nodod savas jaunās ģimenes attiecības sabiedrības ziņā.*¹¹ Šajās definīcijās redzam, ka laulības noslēgšana, kā jebkurš procesuāls akts, mijiedarbojas starp iesaistīto indivīdu vai parādību ar apkārtesošo pasauli un sabiedrību. *Uzskats par ģimenes dzīves nepieciešamību dziļi sakņojas visprimitīvāko cilšu uzskatos, un par pilnvērtīgu cilts locekli uzskata tikai to, kurš savu pienākumu ir godam pildījis.*¹² Tāpēc pie laulības noslēgšanas iemesliem jāapskata ne tikai šajā procesā tieši iesaistīto personīgie iemesli, bet apkārtējās sabiedrības ietekme.

⁸ Jansons, J. A. (1937). *Maģija latviešu tautas tradīcijās*. Rīga: Valters un Rapa. 28. lpp.

⁹ Ceplītis, L. (Red.). (1989). *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, S, 7.1. Rīga: Zinātne. 83.lpp.

¹⁰ Ceplītis, L. (Red.). (1980). *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, J-L, 4. Rīga: Zinātne. 616.lpp.

¹¹ Birkerts, P. (1921). *Socioloģija: skolām un pašmācībai*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 52.–53.lpp.

¹² Straubergs, K. (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne. 277. lpp.

Lai pilnvērtīgāk apskatītu jautājumu par divu cilvēku precēšanos latviešu tradicionālajā kultūrā, ir jāapskata laulību un kāzu procesu kā tādu un to apzīmējumu evolūciju. Janīna Kursīte rakstā *Mīlestības un nāves ceļš latviešu folklorā* min, ka vārdi *kāzas* un *laulāšanās* jeb *laulība* ir diezgan jauni un atspoguļo divu cilvēku savienību kristīgā kontekstā.¹³ Pirms kristīgā iekārta Latvijas teritorijā lēnām sāka izskaust pagāniskās tradīcijas, latvieši piekopa līgavu zagšanu un aizvešanu ar varu. Šajā procesā *valdīja rupja vara un, līgavu zogot, t. i., ar varu aizvedot, neviens neprasiņa, vai viņai patīk vai nē; neviens nerēķinājās ar viņas sirds vēlēšanos. Šinī laikmetā trūka romantiskās mīlas viselementārākā noteikuma, t. i., brīvas izvēles.*¹⁴ Vēsture liecina, ka zemnieki mēdza piekopt paradumu, ka tās meitas, kas viņiem iepatikušās, vardarbīgi sagrābuši, nozaguši no vecāku mājām, dažkārt pat no lauka vai ceļiem, un, *tās piegulējuši, pie reizes, kad tās viņiem nav patikušas, atkal padzinuši un atstumuši.*¹⁵ Šādus gadījumus centās izskaust, lai pie vīrieša nedzīvotu nesaderināta un nepielaulāta sievietē, tāpēc tiem uzreiz bija jāprecās. Šādi gadījumi liek domāt, ka, iespējams, ne vienmēr savstarpējā sadzīvē kopā dzīvo divi precēti ļaudis. Vēl 16. gadsimta vidū, aprakstot Livonijas zemnieku precību paradumus, vācu ģeogrāfs Sebastiāns Minsters rakstīja, ka jauneklis kopā ar izraudzītiem palīgiem *apslēpjas kaut kur mājas tuvumā, kur atrodas jaunava, un, uzmanījuši brīdi, kad tā iznāk laukā, to ar varu sagrābj, iesviež minētam nolūkam sagatavotās kamanās un steigšus dodas mājup.*¹⁶ Vai pēc šāda varas akta (tas ir, nolaupīšanas, aizvešanas ar varu) notikšanas vēl pastāv iespēja rasties kādām jūtām, to viennozīmīgi pateikt nav iespējams, tomēr pastāv iespēja, ka līgavai pēc kāzām līgavainis iepatīkas. Par to liecina arī kāds apraksts par jaunlaulāto sadzīvi no 13. zinātniskās ekspedīcijas Preiļu un Daugavpils rajonos 1959. gadā: *[..] Gadījās, ka līgavu meklēja svešā pusē, tomēr pēc apprecēšanās raksturi sakrita, lai gan agrāk bija maz pazīstami.*¹⁷

Ar laiku zagšanas rituāls kļuvis simbolisks. Kurzemes luterāņu mācītājs Pauls Einhorns uzskatījis, ka *šī paraža tautā tikusi par pieklājīgu uzskatīta, jo, ja latvieši šo precību veidu būtu uzskatījuši par ļaunumu un par kaut ko piedauzīgu, tad tik izplatīta tauta būtu tam pretojusies un to novērsusi. [..] meitu nolaupa un viņš [latvietis] neceļ nekādu troksni; viesi mierīgi aiziet, un tikai tad tēvs un tuvinieki dzenas pakaļ. Tas viss ir skaidri norunāta ceremonija.*¹⁸ Viņš

¹³ Kursīte, J. (1999). Mīlestības un nāves ceļš latviešu folklorā. *Mītiskais folklorā, literatūrā un mākslā*. Rīga: Zinātne, 257. lpp.

¹⁴ Birkerts, P. (1926). *Mīlas psiholoģija*. Jelgava: L. Neimanis. 92. lpp.

¹⁵ Straubergs, K. (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne. 283. lpp.

¹⁶ Spekke, A. (1995). *Latvieši un Livonija 16.gs.* Rīga: Zinātne, 196.lpp.

¹⁷ Sk.: LFK 1945, 1034.

¹⁸ Straubergs, K. (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne. 90. lpp.

uzskatījis šo paražu par ceremoniju, kurā līgavainis uzzina, ko nozīmē dabūt sievu, saglabājot savu godu.

Jaunākos laikos līgavas zagšana, aizvešana ar varu lēnām transformējās par aizvešanu, iepriekš vienojoties par samaksu jeb precī (*precēt* – tās pašas cilmes kā *pirkt*¹⁹). Vispirms notiek lūkošanās, kuras laikā līgavainis noskata labāko potenciālo līgavu. Lūkošanās bija atsevišķa rituāla daļa, kuras laikā vīrietis vēro potenciālo līgavu – kāda viņa ir, kā uzvedas, kādā vidē dzīvo. Viņš lūko, vai sieviete spēj uzturēt tīru māju, kādā stāvoklī ir sēta, saimniecība. Darba spējas un čaklums ir visaugstākā vērtē, kam seko godīgums un tikums.

Nolūkotās loma šajā procesā ir vairāk pasīva – *nav nozīmīgu tautas dziesmu par vīra meklēšanu no meitas puses. Šādas tiesības sievietēm ir tikai izņēmuma veidā [...] Tautas dziesmu cikls „Ļaujiet man pašai vaļu, / Arājiņu nolūkot.” (LD 10167–10169) gan norāda uz viņas tiesībām nepieņemt kuru katru precību piedāvājumu, piemēram, ar dzērāju u.tml.*²⁰ Vienlaikus līgavas nosacīti pasīvajai lomai šajā procesā, tomēr arī pret līgavaini tika izvirzītas zināmas parasības – tika izskatīts, vai viņš varēs sievu uzturēt. Kā norāda Kārlis Straubergs: *Viņa gribētu ar pilnu pūru būt „pilna puīša līgaviņa”. Viņa negrib vīru dzērāju, atraitni, kalpa puīsi, bajāru, bagātu.*²¹ Arī tas, kā līgavainis dodas uzrunāt ģimeni, ir svarīgi – viņš pats ir iegērbies goda drānās, viņa kumeļš ir uzposts ar greznām sprādzēm un siksnām, lai parādītu sevi no labākās puses.

Tajā pašā laikā no līgavas puses mēdz arī parādīties neapmierinātība par to, ka viņa tiek *pārdota*. Precību procesā tika veikta savstarpējā vienošanās starp līgavas saimi un līgavaini – derības – kas kalpoja kā laulības noslēgšanas tikumiskais akts.²² Gala vārds šajā procesā piederēja līgavas piederīgajiem, visbiežāk mātei, kurai tika maksāts par meitas auklēšanu un izaudzināšanu, bet vārds tika dots arī bāliņiem jeb brāļiem. Pašai līgavai šeit īsti nav teikšanas – darījums nekādā gadījumā nevar notikt bez radnieku ziņas.

Tomēr pati jaunava arī vēlas aiziet no tēva mājas – pat, ja bijusi nolaupīta, ne vienmēr domā par atgriešanos tēva mājās. Iepriekšminētā līgavas zagšana lēnām zaudēja savu nozīmi. Arī tautasdziesmās nopirktā līgava netiek attēlota kā pakļāvīga verdzene. Maksājuma motivācija varēja būt arī tikai darba spēka ieguvums, tomēr ne gluži beztiesisks. Šeit jāņem vērā arī tas, ka maksa bija ne tikai par līgavu, bet arī par viņas pūru – kas ir gan apģērbs, gan dažās situācijās mājlopi u.c. īpašums.

¹⁹ **Karulis, K.** (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots. 713. lpp.

²⁰ **Straubergs, K.** (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne. 4.–5. lpp.

²¹ **Straubergs, K.** (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne. 3. lpp.

²² **Straubergs, K.** (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne. 287. lpp.

Visu iesaistīto pušu izvēlē liela nozīme ir bijusi materiālām interesēm. Ticis ņemts vērā sociālās paritātes faktors – *labi situēts zemnieks ne labprāt ir ņēmis znotos kalpu vai amatnieku, ja vien sociālo atstarpī nesedz precinieka bagātība. Līdzīgs precas ar līdzīgu – tāds ir precību grupu pamatlikums kā sociālā, tā ekonomiskā ziņā. Pat precības uz augšu, ar ieprecēšanos augstākā šķirā nav populāras.*²³ Tas arī izskaidro to, kāpēc līgavai ir tiesības atteikt arī bagātākam preciniekam.

Paralēli tam, kad meita tika gatavota un izdota precībām, arī dēla vecāki bija tie, kas sprieda, kad un ar ko dēlam jāprecas pat tad, kad viņš vēl nebija tam kādu apstākļu dēļ gatavs. Bieži vien precības bija kā līgums starp divām ģimenēm, kuras saprecināja jaunos ļaudis dažkārt pat bez iepazīšanās vai redzēšanās pirms tam. Bet citās vietās jauniešiem ir bijis vairāk brīvas gribas, puisis, meitās lūkodamies, pats izraudzījies meiteni pēc sava prāta – *ja arī oficiālās precības ir saistītas ar ģimenes un radu būšanas labvēlību un zināšanu, tas neliek secināt, ka ar to nebūtu iespējama jebkāda individuāla iniciatīva un līdzrunāšana no pašu jauno puses, [..].*²⁴

Pēc līgavas pirkšanas laikposma nāk posms, kurā pār līgavu noteikšana joprojām ir vecākiem un brāļiem, kurus līgavainis ar savu vēlmi uzrunā. Arī šeit parādās vēl neprecētas sievietes pārestības sajūta par to, ka viņa netiek tieši uzrunāta²⁵:

*Ar vārīti māte deva,
Ar vārīti bāleliņi.
Dzīvos' ilgi, nedzīvošu
Šās vārītes devumiņu?* (LD 15316)

Ņemot vērā šos apstākļus, varētu šķist, ka romantiskajām jūtām, kas mūsdienu izpratnē ir galvenais laulību noslēgšanas motivators, seno latviešu sadzīvē īsti nebija vietas. Tomēr arī pa vidu šiem vēlākajiem precību procesiem ir iespējams saskatīt abu iesaistīto pušu potenciālās jūtas. Piemēram, otrās puses izvēlēšanās pēc skaistuma – gaišiem matiem, zilām acīm – ir jau romantisko jūtu parādīšanās pazīme. Tautasdziesmās savijas senāki priekšstati ir jaunākiem, un jūtas ir jaunāks uzslāņojums.

Lai gan precībās bieži vien partneri tika izvēlēti uz abpusējā un abu ģimeņu praktiskā – sociālā un ekonomiskā – izdevīguma, tomēr tieši lūkošanās pocesā var manīt romantisko jūtu iedīgļus. Lūkojot sievu, potenciālais vīrs noskatīja, vai viņam jaunā sieva simpatizē, kas netieši liecina par romantisku jūtu rašanos. Pēteris Birkerts izvirza pieņēmumu, ka romantiskās mīlas sākumi pie latviešiem meklējami tikai pēc 15. gadsimta.²⁶ Līdz tam vienīgais jūtu izrādīšanas

²³ Straubergs, K. (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne. 288. lpp.

²⁴ Straubergs, K. (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne. 1. lpp.

²⁵ Birkerts, P. (1926). *Mīlas psiholoģija*. Jelgava: L. Neimanis. 92. lpp.

²⁶ Birkerts, P. (1926). *Mīlas psiholoģija*. Jelgava: L. Neimanis. 93. lpp.

veids ir bijis protests un pašlepnums, ko sievietē dažkārt pauda derību laikā, kad par viņu skaitīta nauda.

Balstoties iepriekšējo gadsimtu kolektīvajā pieredzē par to, ka precības notiek ārpus iesaistīto tiešas kontroles, romantiskās izjūtas kā vadmotīvs partnera izvēlē parādās lēnām. Simpātijas, protams, tiek izjūtas, tomēr rīkoties, balstoties uz tām, ir pavisam kas cits. Te arī jāņem vērā apstākļi, ka *romantiskā mīla nebūt nav vienādā mērā visos tautas slāņos un visos indivīdos no 16.—20. gadu simtenim. [...] te lielu lomu spēlē dažādi laikmeti, dažādas šķiras un grupas pat dažādi atsevišķi indivīdi.*²⁷ Tātad – tautasdziesmās visticamāk varēs redzēt tādu sadzīvi, kas balstīta praktiskumā un aprēķinā gan no pašu iesaistīto, gan no viņu vecāku puses, kā arī tādu, kas balstīta pozitīvās savstarpējās izjūtās. Cilvēki, spēcīgu izjūtu vadīti, izpaua sevi dziesmās, kas atbalsojās tur, kur tām bija dzirdīgas ausis, tādējādi topot tautasdziesmām par mīlestību.

Kopumā var secināt, ka seno latviešu laulības noslēgšanas nosacījumi balstās uz diviem lieliem stūrakmeņiem – praktisko izdevīgumu un vēlāk – simpātijas izjūtām, kas laiku gaitā ir savstarpēji savijies un mainījies. Senākās izpausmes bija instinktu vadītas, cenšoties turpināt dzimtu, izdzīvot, uzturēt materiālās vērtības, ko cilvēks bija uzkrājis, kā arī vēlme uzturēt saimniecību, piesaistot otru pusi un bērnus kā jaunus darbiniekus. Šīs rīcības lielā mērā bija sabiedrības noteiktas, lai varētu turpināt savu dzimtu un iederētos sociumā, tas ir, izdzīvot. Sabiedrības attīstības gaitā, tai skaitā, mainoties sociālekonomiskajai situācijai, romantiskās jūtas tika pieļautas kā pamats laulības slēgšanai – *brīvās gribas inerce kļūst spēcīgāka un laulības noslēgšanas jautājums vairāk paliek paša vīrieša un sievietes ziņā. Latviešu daba nebūt nav jūtām un mīlestībai sveša; tikai daudzās tautas dziesmas rāda, ka viņu dabā nav ārējās bravūras.*²⁸

Pēc laulības noslēgšanas un kāzu rituāla, nu jau vīram un sievai, sākas jauns posms, kurā nākas pārvērtēt vai izsērot nepiepildītās gaidas, sastapties ar jaunu realitāti, jo *arī kāzu iniciācija ir nomiršana iepriekšējai dzīvei un atdzimšana jaunā statusā.*²⁹ Viņiem nākas sastapties ar emocionālām un fiziskām sekām, kuras radušās brīvprātīgas vai piespiedu laulības dēļ.

1.2. Sadzīves laika un telpas konteksts

Tautas dziesmu garīgo laikmetu folklorists Jānis Alberts Jansons darbā *Maģija latviešu tautas tradīcijās* iezīmē šādi: *mūsu tautas dziesmas ir tā laika kultūras produkts, kad cilvēkgars mūsu zemē jau bija atšķēlies no primitivitātes lielās vienības un sācis individualizēties savā*

²⁷ Birkerts, P. (1926). *Mīlas psiholoģija*. Jelgava: L. Neimanis. 95. lpp.

²⁸ Straubergs, K. (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne. 63. lpp.

²⁹ Kursīte, J. (1999). *Mītiskais folklorā, literatūrā un mākslā*. Rīga: Zinātne. 256. lpp.

latviskajā savdabībā.³⁰ Viņš uzskata, ka no 13. gadsimta latviešu tautas kultūra saistās tikai ar zemnieksētu. Tajā garīgā dzīve plaukst līdz 17. gadsimtam un *sasniedz tādu augstumu, kā nekad un nekur to nav rādījusi citu tautu zemniekkultūra Eiropas kontinentā.*³¹ Literatūrvēsturnieks Roberts Klaustiņš uzskatījis, ka tautas dzeja ir galvenokārt socioloģiska rakstura un uzsver, ka tautasdziesmu nozīme ir būtiska senlaiku un arī jaunlaiku sabiedrības uzbūves attēlojumā.³² Te jāatzīmē tautasdziesmu polihroniskā daba, tas ir, laika nesaskaņa viena varianta tēlu, motīvu u.c. komponentu cilmē. *Taču tautā folkloras sacerējums [tiek uzvertis kā] nedalīta mākslinieciska vienība, kuras piederību pie folkloras un vietu attiecīgā vēstures posmā nosaka tās atbilstība tautas masu interesēm.*³³ Tas nozīmē, ka, laikam ejot, senākajās tautasdziesmu formās iekļaujas jaunas reālijas, atskats uz notikumiem, izmaiņas godu, svētku un sadzīves norisēs, turpinot paust tradicionālās vērtības.

Tautasdziesmās attēlotās parādības norisinās laikā, un to tekstos ir iekodēta divu veidu laikuztvere. Mītiskajos tekstos dominē cikliskais jeb sakrālais laiks, bet sadzīves tekstos dominē *profānais laiks – parasta laika ilgstamība, kurā norisinās darbības, kam trūkst reliģiozās nozīmības.*³⁴ Precību un turpmākās laulāto kopdzīves dziesmās dominē profānais laiks, kaut arī pašu kāzu rituālu attēlojumā nav izslēgti arī sakrālās laikuztveres relikti. Turpmāk, aplūkojot izvēlētās tematikas tautasdziesmas, tiks lietota termina *profānais laiks* latviskā atbilde – sadzīves laiks.

Tiesa, ka gan fiziskā, gan metaforiskā latvieša dzīves telpa vienmēr ir bijusi lauku sēta. *Tā ir viensēta ar saimniecības kodolu – dzīvojamo un citām saimniecības ēkām vīra, tēva vai brāļu novadā, t.i., tēva zemes vidū. Ap dzīvojamo ēku, ko [tautas] dziesmās sauc par istabu, retāki par namu, celtas pārējās ēkas – klētis, kūts, vārāmais namiņš un maltuve, radot pagalmu mājas nodarbībām un satiksmei. Pie sētas piederēja arī rija un pirts, kas novietotas vairāk savrup. [...] Ja sēta neatradās ciemā, kas bija retāki, parasti līdz kaimiņu sētām bija tālu.*³⁵ Lauku viensētā dzīvojošās ģimenes cilvēku funkcijas un pienākumus noteica viņu iztikas ieguves, nodarbošanās veids. Tas ietekmēja arī to, kā veidojās cilvēku savstarpējās attiecības, jo šāda saimniecība nevar pastāvēt, ja nav noteikti iekšējie un ārējie noteikumi. Latviešu ģimenes galvenais organizācijas princips bija zemkopība un lopkopība kā kolektīvā ražošana un darbos piedalījās visi ģimenes locekļi atkarībā no viņu spējām, vecuma un dzimuma.³⁶

³⁰ Jansons, J. A. (1937). *Maģija latviešu tautas tradīcijās*. Rīga: Valters un Rapa. 27. lpp.

³¹ Turpat.

³² Švābe, A. (1921). *Latvju kultūras vēsture*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 6. lpp.

³³ Feldhūne, A. (Red.). (1955). *Latviešu tautasdziesmas*, 1. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. 13.lpp.

³⁴ Eliade, M. (1996). *Sakrālais un profānais*. Rīga: Minerva. 65.lpp.

³⁵ Ginters, V. (1953). Sieviete mājas darbā. *Latviešu tautas dziesmas*, 3. Kopenhāgena: Imanta. 1. lpp.

³⁶ Jefremova, L. (1969). Lauku iedzīvotāju ģimenes un sabiedriskā dzīve. *Latviešu etnogrāfija*. Rīga: Zinātne. 156. lpp.

Katram noteiktā loma, pienākumi veido neredzamo apdzīvojamo dzīves telpu un nosaka katra dalībnieka orientēšanos tajā.

Latviešu tradicionālās ģimenes sistēma ir patriarhāla – dzimtas locekļus uzskaitot, pirmā vietā allaž sauc tēvu, tad māti un beidzot bērnus.³⁷ Senās ģimenes galvenās funkcijas ir bijušas galvenokārt savas iztikas nodrošināšana, rūpes par dzimtas saglabāšanu un turpināšanu, bērnu audzināšana un saimniecības uzturēšana.³⁸ Tātad – latviešu tradicionālās ģimenes pamats bija saimnieks un saimniece, kuru mērķis bija paplašināt savu dzimtu, tas ir, radīt pēcnācējus, tos audzināt un uzturēt savu saimniecību, nevis savstarpējās izjūtas.

Lai darbi ritētu uz priekšu, saimniecība varētu sevi uzturēt un sasniegt pārticības līmeni, katram uzdevumi bija jāpilda rūpīgi un laikus. Par pienākumu un darba sadalījumu atbildīgi bija saimniece un saimnieks. Senlatvieša un senlatvietes stāvoklis ražošanas procesā ir bijis pilnīgi vienāds – *ģimenes tēva vara bija daudz mazāka de facto, pēc neoficiālām ģimenes tiesībām dzīvē, nekā de jure to noteica likums.*³⁹ Tomēr saimnieka un saimnieces stāvoklis dažādos novados, laikmetos varēja būt ļoti atšķirīgs.

Krišjānis Barons tēvu vērtē kā ģimenes galvu: *ģimenes galva un vispārējs gādnieks un soģis par nešķirtiem ģimenes locekļiem ir tēvs. Viņš valda zemi, novadiņu, un citu ģimenes īpašumu, un vada saimniecību, [..].*⁴⁰ Tradicionālās ģimenes vīrieši skalda malku, lauž celmus, lien līdumus, nodarbojas ar graudkopību, labības kulšanu, darbiem rijā, kartupeļu novākšanu, linu mērcēšanu, malkas gādāšanu, zveju, medībām, zirgu kopšanu, kumeļu audzēšanu, lopu kaušanu, rūpējās par ēku labošanu, celtniecību, gatavoja darba rīkus utt. Darbi neaprobežojas tikai ar savu sētu – vīrieši dažādos gada laikos gāja pildīt arī sabiedriskās klaušas, ko noteica pagasts: labot ceļus un tiltus, piegādāt materiālus pagasta būvēm, braukt šķūtīs u.c. darbus.⁹ Nama tēvam arī jānorāda citiem darbiniekiem viņu pienākumi, lai laicīgi tiktu izpildīti zemkopības darbi, ierādot katram viņa dienas daļu aršanā, ecēšanā, sēšanā, kulšanā utt. *Saimniekam bija jāpilda ne tikai samnieciskas funkcijas vien – viņš gādāja arī, lai saimē būtu saskaņa un miers; viņš par saimi atbildēja valsts un kunga priekšā, kā arī maksāja tiem nodokļus. Tādēļ pie viņa griežas kungs kā pie juridiskas personas.*⁴¹ Gan vīrieša, gan sievietes darba pienākumi bija ļoti atkarīgi no tā, cik liels īpašums viņiem pieder un cik turīgi viņi ir.

³⁷ Šmits, P. (1923). *Krišjāņa Barona Latvju Dainas. Latvijas augstskolu raksti*. Rīga: Latvijas Universitāte. 223. lpp.

³⁸ Rudzītis, J. (2006). *Latviešu tautas pedagogija*. Rīga: Zinātne. 108. lpp.

³⁹ Švābe, A. (1921). *Latvju kultūras vēsture*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 63. lpp.

⁴⁰ Barons, K. (1922). *Ģimenes dzīve*. Latvju dainas, 1. Rīga: Valters un Rapa. 488. lpp.

⁴¹ Švābe, A. (1921). *Latvju kultūras vēsture*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 57. lpp.

Pastāv liela atšķirība, vai saimes galvenā sieviete ir lutināta turīgu bajāru⁴² mātes meita, vai mazas saimniecības pārvaldītāja.

Savukārt vēsturnieks Valdemārs Ģinters uzskatījis, ka *saimnieces uzdevumu daļa bija lielāka kā saimnieka daļa. Viņas loma gan ierobežojās sētas saimniecības šaurākā iekšējā, bet toties koncentrētākā lokā ar lielāku dažādību darbos. Saimniece un viņas rīkotās sievietes visu cauru gadu ir nepārtraukti „bez saules” noslogotas visdažādākiem, reizēm šķietami sīkiem, bet saimniecībā ne mazāk svarīgiem pienākumiem.*⁴³ Sievas, kurām vēl nebija bērnu, devās lauku darbos, piedalījās siena un labības vākšanā. Sieviešu pienākums bija arī uzturēt sakņu dārzu, kā arī uzturēt tīru un kārtīgu māju, gatavot ēdienu, darināt apģērbu, audzināt un skolot bērnus. Uz sievietes pleciem gūlās arī lopkopība, sievietes mācēja iejūgt un izjūgt zirgu. Viens no sievietes pienākumiem bija arī apkalpot vīriešus, sevišķi mājas saimnieku, piemēram, viens no sievas pienākumiem bija noaut kājas savam vīram.⁴⁴ Parastos apstākļos saimniece bija atbrīvota no smagākajiem darbiem līdumā, tīrumos, mežā, kūtī un rijā. Viņai nebija arī jāiet muižas darbos, tomēr vēlāku laiku dziesmas vēsta, ka *sievietes, bez darbiem tēva vai brāļu sētā, veica arī „muižas darbinieces” pienākumus, [..].* Tā vēsta arī LFK krājumā esošs apraksts par kļaušu laiku sievietes dzīvi, ko stāstījusi sieviete, kura dzimusi 1820. gadā: *Kļaušu laikos sievietēm bija ļoti grūta dzīve, sevišķi grūts bija tām sievietēm, kuras palika mājās. Mājās pameta sievieti ar mazu bērnu jeb vairāk nespēcīgu sievieti. Spēcīgi cilvēki gāja uz muižu strādāt. Kura sieviete palika mājās, tai vajadzēja izvārīt ēst un nest uz tīrumu. Vienmēr uz pleciem bija kule, pildīta ar maizi, rokās spainis ar melnu putru, un otrā rokā mazs bērns. [..] Mājās lauku darbus strādāja vakaros un naktī, kad mēness spīdēja.*⁴⁵ Lai gan saimniece bieži bija pakļauta ģimenes galvas varai, tomēr jautājumos, kas bija tikai viņas pārziņā, viņas vārds bija svarīgs – sieviešu darbu sadalē, bērnu audzināšanā un bērnu izprecināšanā. Dažās situācijās par saimes galveno vadītāju varēja kļūt arī sieviete, *kad dēli vēl bija mazi vai arī bija dzērāji un nevarēja noturēt saimes kopzemes savās rokās, jo „tikai protošam, mākošam turēt tēva zemi”.*⁴⁶

Latviešu sētas garīgo dzīves telpu veido savstarpējās attiecības un attieksmes. Tēva izturēšanās pret ģimenes locekļiem ir bijusi vairāk racionāla, skarbāka, pat neiecietīga, tāda, kas pieprasa paklausību, neciešot iebildumus. Ja saimnieks bijis stingras dabas cilvēks, tad saime bijusi pakļāvīgāka; ja viņš ir bijis *lēnu ļaužu vīrs*, saime vai atsevišķi viņas locekļi varēja

⁴² Bajārs – bagāts saimnieks.

⁴³ Ģinters, V. (1953). Sieviete mājas darbā. *Latviešu tautas dziesmas*, 3. Kopenhāgena: Imanta. 3. lpp.

⁴⁴ Kundziņš, P. (1974). *Latvju sēta*. Rīga: Daugava. 322. lpp.

⁴⁵ Šk.: LFK 532, 160.

⁴⁶ Švābe, A. (1921). *Latvju kultūras vēsture*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 59. lpp.

darīt pēc sava prāta.⁴⁷ Savukārt māte ir ģimenes pavarda, siltuma, respektīvi, satiecības un saprašanās tikuma uzturētāja un kopēja, jo tēvs parasti aizņemts darbos ārpus mājas.⁴⁸

1.3. Dziesmu dziedāšanas funkcijas

Kā norādīts akadēmiskā izdevuma *Latviešu tautasdziesmas* 1. sējuma ievadā – *dziesmām vienmēr bijusi aktīva funkcija. To lielākā daļa saistīta ar gadskārtu svētku vai ģimenes godu ieražām un būtiski iekļaujas svinību norisē kā to organiska sastāvdaļa. Citas izmantotas audzināšanas nolūkos, vēl citām ir tīri estētiska nozīme.*⁴⁹ Aplūkojot laulāto sadzīves attēlojumu latviešu tautasdziesmās, rodas problēma noteikt, kad tieši šīs dziesmas ir dziedātas. Šīs dziesmas aptver plašu tēmu loku, tāpēc to izpildījuma vieta un laiks varētu būt ļoti dažāds. Nevar viennozīmīgi apgalvot, ka visas dziesmas, kas tiek iekļautas pie laulāto ļaužu sadzīves, arī tiek dziedātas ikdienas gaitās. Tomēr pat ja mēs nevaram noteikt, kad tieši dziesmas ir dziedātas un kādā situācijā, tad dziesmu teksti mums norāda, ka, pirmkārt, tās dzied precētie cilvēki un, otrkārt, tajos dalās ar pieredzi, kā ir būt precēto kārtā.

Tautasdziesmas ir mutvārdu folkloras daļa – dzeja, kurai piemīt sava specifika. To galvenā funkcija bieži vien nav estētiskā. Tām ir maģiskas, reģionālās identifikācijas, dziedātāja vecuma un dzimuma norādes funkcijas.⁵⁰ Mutvārdu dzejas izpildījuma aspekts ir viens no svarīgākajiem – dziesma kļūst pavisam citādāka, ja to izpilda cits izpildītājs citā laikā, citu klausītāju klātbūtnē. *Izpildītāja prasmes un personība, auditorijas raksturs un reakcija, konteksts, mērķis – tie ir būtiski mutvārdu dzejoļa mākslinieciskuma un nozīmes aspekti.*⁵¹ Tāpēc, runājot par mutvārdu dzeju, nevar koncentrēties tikai uz tekstu – ir jāņem vērā arī tās izpildījuma konteksts.

Krišjānis Barons uzskatīja, ka *ģimenes dzīve un ģimenes locekļu savstarpējā satiksme, tēlota gan tiešām, gan aplinkus daudz un dažādās tautas dziesmās. [...] tās pa lielākai daļai pieder kā nešķirama daļa pie īpašiem dzīves atgadījumiem, kā: precībām, kāzām utt.*⁵² Viņš, uzskatīdams, ka dziedāšanas apstākļi saistīti nevis ar to saturu, bet ar gadalaiku ritējumu, dziesmu dziedāšanu iedala šādās kategorijās: gavilēšana (pavasari atnākot), rotāšana (no pavasara līdz ziedu laikam), līgošana (no Jāņiem līdz Pēteriem), dziedāšana pie lauku darbiem (no vasaras pilnbrieda līdz rudenim), vakarēšana (tumšos ziemas vakaros); dziedāšana godos

⁴⁷ Turpat.

⁴⁸ Rudzītis, J. (2006). *Latviešu tautas pedagoģija*. Rīga: Zinātne. 76. lpp.

⁴⁹ Feldhūne, A. (Red.). (1955). *Latviešu tautasdziesmas*, 1. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. 11. lpp.

⁵⁰ Bogatyrev, P. (1976). Folk song from a functional point of view. *Semiotics of art. Prague School contributions*. Cambridge, Mass: MIT Press. 20. lpp.

⁵¹ Finnegan, R. (1992). *Oral Poetry: Its Nature, Significance and Social Context*. Bloomington: Indiana University Press. 29. lpp.

⁵² Barons, K. (1922). Ģimenes dzīve. *Latvju dainas*, 1. Rīga: Valters un Rapa. 488. lpp.

un dzīrēs, vīru galda dziesmas, nerātnās dziesmas (kas dziedātas kāzās pie guldīšanas un Jāņos) un nabagu dziesmas.⁵³

Mācītājs Augusts Vilhelms Hupels 1777. gadā raksta, ka dziedātājas galvenokārt ir bijušas sievietes – *latvieši savu izpriecu lielāko daļu ziedojoši dziedāšanai un muzicēšanai. Ar dziedāšanu sevišķi nodarbojoties sievietes, kad reibumā sajūsma pieņem un aizrauj visus, tad, zināms, dziesmai piebalso arī vīrieši.*⁵⁴ Arī citos avotos uzsvērts, ka vīrieši pārsvarā ar dziedāšanu nenodarbojoties, izņemot dzīrēs, kad visi jau ir iedzēruši. Dziedāšana, līksmošanās un dzeršana nav latviešu pašmērķis, bet tie ir svarīga sastāvdaļa cilvēka mūža centrālo svētku notikumos.⁵⁵ Tātad dziesmas pārsvarā dzied sievietes un tās pārsvarā atspoguļo sievietes pasaules redzējumu. Dziesmu funkciju dēļ šajā darbā sieviete netiek attēlota kā māte un vīrietis kā tēvs, kaut gan viena no laulāto pamatfunkcijām ir radīt pēcnācējus, par tiem rūpēties un audzināt tos. Šajās dziesmās sieviete attēlota kā sieva un saimniece, vīrietis kā vīrs un saimnieks, un dziesmu analizē viņi tiks apskatīti tieši šajās lomās.

Agrākos laikos *latvieši precējušies jaunos gadus, un bērni tiem bijuši atspaidis. Vecpuišiem un vecmeitām veltītas daudzas nievu dziesmas.*⁵⁶ Tātad arī dziedātāju vecums var variēt – no pavisam jaunām sievietēm līdz jau vecākām.

Daudzas dziesmas to vispārīgā satura dēļ, gan arī svētkos un godos praktizēto rituālu līdzības dēļ grūti piesaistāmas vienam konkrētam dziedāšanas brīdim. Piemēram, apdziedāšanās dziesmas var dziedāt vairākās gadskārtu norisēs visa gada garumā, kā arī mūža godos, jo tā *ir klātesošā dažādos cilvēka nozīmīgos brīžos – saistītos ar saimniecisko dzīvi, piemēram, talkās, gan gadskārtu svētkos, gan arī ģimenes godos, tostarp kāzās.*⁵⁷ Tas pats attiecas uz dziesmām, kas tiek dziedātas godos un dzīrēs. Jurjānu Andrejs uzskatījis, ka jēdzieni *godi, dzīres* un *apdziedāšanās* ir savstarpēji ļoti cieši saistīti, un, vienu no tiem pieminot, bija jāņem vērā arī abi pārējie.⁵⁸

Jānis Alberts Jansons darbā *Maģija latviešu tautas tradīcijās* uzdod jautājumu: kā izskaidrojams apstākļis, ka maģisko dziesmu procents tikai svētku ciklos ir visai ievērojams, bet ikdienas dziesmu ciklos samērā niecīgs?⁵⁹ Kādas funkcijas pilda dziesmas, kas apdzied

⁵³ **Barons, K.** (1922). Tautas dziesmu dziedāšana. *Latvju dainas*, 1. Rīga: Valters un Rapa. 21.–26. lpp.

⁵⁴ **Straubergs, K.** (1952). Tautas dziesmas un to dziedāšana. *Latviešu tautas dziesmas*, 1. Kopenhāgena: Imanta. 28. lpp.

⁵⁵ **Putniņa, B.** (1999.) Dzīru dziesmas latviešu folklorā. *Galda dziesmu dziedāšanas tradīcija Latvijā un Zviedrijā*. Rīga: LŪ LFMI LFK un Biedrība Latvija – Zviedrija. 3.–4. lpp.

⁵⁶ **Straubergs, K.** (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne. 62. lpp.

⁵⁷ **Smilgaine, U.** (2022). Ķermenis un tā atspoguļojums kāzu apdziedāšanās dziesmās. *Daugavpils Universitātes XIV zinātnisko rakstu krājums: Kultūras studijas. Smieklī un asaras literatūrā un kultūrā*. Daugavpils: Saule, 8. lpp.

⁵⁸ **Jurjāns, A.** (1907). *Latvju tautas mūzikas materiāli*, 3. Rīga: A. Fon Grothuss. 7. lpp.

⁵⁹ **Jansons, J. A.** (1937). *Maģija latviešu tautas tradīcijās*. Rīga: Valters un Rapa. 26. lpp.

pēclaulību dzīvi, ja tām it kā nav maģiskas funkcijas? Kad līgavas nozagšana ar laiku tapusi simboliska, tad līgavas radu dzīšanās pakal jaunavai, un, to mēģinājumi viņu izkarot, ar laiku pārvērtušies par dziesmu karu, kas notiek starp divu ģimeņu pusēm, kur savējie tiek slavēti, bet svešie – izsmieti. Apdziedāšanās maģisko dabu iezīmē folkloriste Ginta Pērle-Sīle: *[apdziedāšanās] dziesmas funkcionāli iespējams saistīt ar rituālo maģiju, kas veikta gan auglības, gan aizsardzības nodrošināšanas nolūkos. [...] Kāzu laikā notiek divu iepriekš atsevišķu dzimtu apvienošanās, tā izjaucot esošo kārtību un radot nepieciešamību izveidot jaunu attiecību struktūru. Šādos pārmaiņu brīžos rituāli ir svarīgi stabilitātes nodrošināšanai.*⁶⁰ Kāzu laikā dziedātais par līgavas un līgavaiņa raksturu, izskatu un attiecībām var būt uztverams gan kā realitāte, gan kā centieni ietekmēt nākotni. Tautasdziesmās tas īstenojas divos veidos: vēlamo uzdod par esošo, vai pretēji – kaut ko izdziedāt, lai tas nepiepildītos. Arī Krišjānis Barons *Latvju Dainu* 1. sējuma iezīmē to, ka, piemēram, vedeklas un vīramātes savstarpējā šķietami skarbā dziesmu apmaiņa apdziedāšanās laikā var šķīst kā sadzīves realitātes attēlojums. Tomēr, ja palūkojas uzmanīgāk, tad ir saprotams, ka *sīvos, drošos vārdos tēlodamas ļauno sadzīvi un tās postu, viņas īsteni vēlas iepriekš no šiem ļaunumiem izsargāt. Tāpat arī brūti un brūtgānu kāzās pretinieku puses nopeļ uz beidzamo.*⁶¹ Tātad, iespējams, varam vilkt paralēles ar kāzu apdziedāšanās dziesmām un apdziedāšanos, kas notikusi citos notikumos – dzīrēs un godos, un tādējādi atbildēt uz J. A. Jansona jautājumu par maģiju ikdienas dzīvē.

Paražu aprakstā no Taurkalnes, kas Valles pagastā, parādās informācija par dziesmu dziedāšanu godos, kurām bijis gan apdziedāšanās raksturs, gan skumjāki un *godīgāki* motīvi: *Vallē uzglabājies, saprotams tas tikai retums, dziedāšanas veids, kur sasēdušies ap galdu pie kāda mielasta, sevišķi svētkos, talkās un apkūlībās, dzied katrs pēc kārtas savu dziesmu. Kad viens nobeidz, tad visi iesāk: Dziedam, dziedam riņķī dziesmu, jumal jumalā! Ai, dziedam, dziedam riņķī dziesmu! – Andrus nu lai dzied! [...] Šādu dziedāšanas veidu Vallē sauc par riņķošanu, jeb riņķī dziedāšanu. Satura ziņā dziesmas te ir visdažādākās, no drūmākās līdz priecīgākai, no godīgākai līdz draiskākai. Dziesmas gan zīmējās uz apkārtējiem – apdziedāšanās paveids – vai uz līdzīga satura parādībām un darbiem, arī patreiz darītiem. Tomēr izņēmumu nav arī citām dziesmām.*⁶²

Arī vakarēšana varēja būt iespēja sievietēm izdziedāt piedzīvoto. Vakarešana ir ģimenes, saimes un kaimiņu pulcēšanās rudens un ziemas vakaros. Tiek veikti saimnieciski darbi, sievietes nodarbojās ar rokdarbiem, vīrieši gatavoja un laboja darbarīkus, iedzīves

⁶⁰ Pērle-Sīle, G. [2023]. *Latviešu tautasdziesmas*, 12. Rīga: Zinātne. 6. lpp.

⁶¹ Barons, K. (1922). *Tautas dziesmu dziedāšana. Latvju dainas*, 1. Rīga: Valters un Rapa. 13. lpp.

⁶² Sk.: LFK 182, 1a B.

priekšmetus.⁶³ Vakarētāji pārrunāja, kā labāk padarīt veicamos darbus, apsprieda jaunākos notikumus, netrūcis dziesmu, pasaku un mīklu. Tas ir laiks, kad notika paaudžu mijiedarbība un pieredzes nodošana, uzskatu veidošanās bērniem un jauniešiem.

Krišjānis Barons arī min, ka *vientulībā dažs sacerēja arī dažu jaunu dziesmiņu, kas ar laiku palika par tautas dziesmu; [..]*.⁶⁴ Iespējams, ka tieši šīs izjūtas izskaidro, piemēram, dzērāja sievas dziesmas, ko aiz vientulības vakaros tā dziedājusi. Dziesmu dziedāšanai bijusi arī privāta nozīme, tās dziedāja, lai remdinātu bēdas, izmisumu, bezcerību, lai rosinātu klausītājos līdzietību.⁶⁵ Viena no mūzikas funkcijām ir emocionālā ekspresija⁶⁶, un emocijas tiek uzskatītas ne tikai par cilvēka pieredzes centrālo sastāvdaļu, bet arī par sociālo pārmaiņu virzītājspēku. Daži rituāli tiek veidoti, lai pārvaldītu emocijas (piemēram, skumjas), bet tie ir arī paredzēti emociju radīšanai dalībniekos. Ar rituāliem saistās notikumi ārpus ikdienas, tomēr rituāli spēlē arī savu lomu ikdienas dzīvē, ģimenes un sadzīves apstākļos. Šādi ikdienas rituāli ir tikpat saistīti ar varas, hierarhijas un identitātes radīšanu un apstrīdēšanu, kā rituāli, kas tiek veikti publiskās telpās u.c.⁶⁷

Mūsdienās ir pierādīts, ka mūzika veicina smadzeņu darbību, uzlabo cilvēka garastāvokli un veicina sociālo mijiedarbību. Mūzika stiprina kognitīvo rezervi smadzenēs, veicinot noturību. Noturības spējas var uzlabot cilvēku spēju mācīties visas dzīves garumā, paverot durvis uz jaunu pieredzi.⁶⁸ Apskatot tautasdziesmas, var secināt, ka dziesmu dziedāšana arī tautā ir atzīta par metodi, kurai ir pozitīva iedarbība uz cilvēku:

*Jo es bēdu bēdājos,
Jo nelaime priecājās;
Labāk gāju dziedādama,
Lai nelaime bēdājās. (LD 109)*

Kopumā var secināt, ka dziesmām par sadzīvi var būt arī maģiska funkcija, kā tas ir bijis, piemēram, kāzās apdziedāšanās laikā – aizsargāt esošo labo, aizvairīt nevēlamo; kā arī nosacīti praktiska – izpaust, izreaģēt emocijas ārpus lielajiem dzīves rituāliem, uzlabojot garastāvokli, kā arī nostiprinot savu identitāti. Pārsvārā dziesmas izpildījušas sievietes dažādos vecumos,

⁶³ Ūdre, D. (2023). Mīklas latviešu folklorā. *Enciklopēdija*, 08. 03. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/53291-m%C4%ABklas,-latvie%C5%A1u-folklor%C4%81> [sk. 25.05.2023.].

⁶⁴ Barons, K. (1922). Tautas dziesmu dziedāšana. *Latvju dainas*, 1. Rīga: Valters un Rapa. 24. lpp.

⁶⁵ Viķe-Freiberga, V. (1976). Dziesma un tauta. *Jaunā Gaita*, Nr. 110. Pieejams: https://jaunagaita.net/jg110/JG110_VVF.htm [sk. 16.05.2023.].

⁶⁶ Merriam, A. P. (1980.) Uses and functions. *The anthropology of music*. Illinois: Northwestern university press. 209.–227.lpp.

⁶⁷ Bailey, M. L., Barclay, K. (2017). Emotion, Ritual and Power: From Family to Nation. *Emotion, Ritual and Power in Europe, 1200–1920*. Palgrave Macmillan: Cham. 1.–3. lpp.

⁶⁸ Bhardwaj, S., Hegde, S. (2022). Music and Health: Music and Its Effect on Physical Health and Positive Mental Health. In *Sound Health: A Handbook on Sound, Music and Health*. Chennai: ThinkMines Media. 17. lpp.

iespējams, svētkos un godos, arī vakarēšanās, kur, ja bijusi, iespēja un lielāka līksmošanās, pievienojušies arī vīrieši.

2. LAULĀTO KOPDZĪVES ATTĒLOJUMS TAUTASDZIESMĀS

Kopējais teksta apjoms, kas tiks iekļauts nodaļā *Laulātu ļaužu sadzīve* ir pārāk liels, lai atsevišķi tiktu analizēta katra dziesma. Tāpēc, lai apskatītu zīmīgākos laulāto sadzīves aspektus, šajā nodaļā kā vēstures avots tiks analizētas pamatdziesmas ar variantiem (tas ir, variācijām un versijām) no tekstu kopas, kas atlasīta topošajam 13. akadēmiskajam izdevumam *Latviešu tautasdziesmas*. Tiks analizētas dziesmas, kurām ir lielākie tipi, jo lielie tipi pilnīgāk attēlo priekšstatus, norāda uz uzskatu popularitāti tautā. Viendziesmas, kurām nav variantu un versiju, ir jāizskata kritiski.

Tautasdziesmu žanra specifikas (polihronisma un variēšanās) dēļ nav viegli nodalīt konkrētu analizējamo tekstu korpusu. Gan Krišjāņa Barona, gan jauno sējumu sastādītāju pieeja kārtošānā ir subjektīva, to sarežģī tas, ka piesaiste tradīcijai ir zudusi, kā arī tas, ka tekstos ir veidojušies jaunāki uzslāņojumi, kas sarežģī tekstu interpretāciju. Kārtojot tautasdziesmu materiālu, sējuma sastādītājiem radās jautājums par dažu nodaļu atrašanās vietu atkarībā no tematikas, funkcijas un izpildīšanas konteksta: *no šodienas skatpunkta lasot dziesmas, kas vēsta par dzīvi tautās kā dažādas laulības pieredzes vēstījumu, tās emocionāli un problemātiskā šķiet tuvākas dziesmām, kas piederīgas pēckāzu laikam.*⁶⁹ Tādēļ, piemēram, dziesmas, kas iepriekš liktas pie apdziedāšanās vai guldīšanas posma kāzās, tagad tiek ievietotas pie pēckāzu dzīves, jo tajās attēlotie ilgstošā periodā realizētie notikumi, pārdzīvojumi, nevis vienreizējā pieredze, vairāk liecina par to, ka tas varētu būt bijis tieši šajā periodā. Tekstu kategorizēšanā sastādītāji seko līdzīgai darbības vārdu laikiem un formām, kā arī, piemēram, pēc tā, vai tautasdziesmas versijās sinonīmiski ir lietoti vārdi *līgava* un *sieva* (analoģiski – *tautietis* un *vīrs*).

Topošā akadēmiskā tautasdziesmu izdevuma pamatā izmantots Krišjāņa Barona etnogrāfiskais tautasdziesmu kārtšanas princips; tas ir funkcionāli tematisks kārtojums, kas sistematizē dziesmas pēc tā, kas, kāpēc, kad dzied un tikai tad pēc satura – par ko.⁷⁰ Tautasdziesmas sevī ietver simbolus, kas netieši atspoguļo kādu parādību vai ideju, kā to atzīmē arī Krišjānis Barons: *priekšmeti paši nebūt nav dziesmas satura priekšmeti, tie kalpo tikai kā dzejas līdzekļi, noder tikai dzejiskai salīdzināšanai, dzejiskai bildei. Dziesmās priekšmets turpretī ir pats cilvēks kaut kādā dzīves atgadījumā.*⁷¹

Latvju dainu 3. sējumā nodaļai *Laulātu ļaužu, vīra un sievas, sadzīve* ir šādas apakšnodaļas:

⁶⁹ Pērle-Sīle, G. [2023]. *Latviešu tautasdziesmas*, 12. Rīga: Zinātne. 5. lpp.

⁷⁰ Arājs, K. (1985). *Krišjānis Barons un „Latvju dainas”*. Rīga: Zinātne. 169.–170. lpp.

⁷¹ Feldhūne, A. (Red.). (1955). *Latviešu tautasdziesmas*, 1. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. 15. lpp.

1. *Laba, laipna savstarpēja satiksme* (ar 63 pamatziesmām),
2. *Nesaskaņas vīra un sievas starpā* (118),
3. *Vīrs dzērājs; dzērāja posta dzīve* (146),
4. *Dažādi atgadījumi un apcerējumi laulātu ļaužu kopdzīvē* (195).

Arī topošajā tautasdziesmu kārtojumā nodaļu secība būs līdzīga. Vienlaikus *Latviešu tautasdziesmas* piedāvā plašāku, līdz šim akadēmiskajā pētniecībā neizmanto tu tekstu materiālu. *Latvju dainās* bija pārstāvēti 218 pagasti no 526 (41,5%), un tikai 60 (11,4%) pagastiem iesūtījumi pārsniedza 1000 dziesmu no katra. 30 zinātniskajās ekspedīcijās (1946.–1976.g.) savākts 246000 tautasdziesmu, tas ir vairāk, nekā ievietots *Latvju dainās*.⁷² Skatot tekstu korpusu kā pēcteci *Latvju dainām*, tas ļauj spriest par noteiktu tekstu un ieražu popularitāti 20. gadsimta pirmajā pusē, ietverot skatu uz pēckāzu dzīvi, kopdzīvē aktuālajiem aspektiem.

Pēc kāzām precētajiem sākas jaunā realitāte, jaunlaulātie ir nonākuši jaunā statusā. Parasti pirms kāzām sieviete tiek saukta par līgavu vai ļaudavu, bet pēc kāzām – par sievu. Savukārt pirms tam vīrietis tiek saukts par tautu dēlu un pēc tam par vīru. Tomēr pēc kāzām, arī šajās dziesmās, sieva joprojām tiek uzrunāta kā līgava. Līgava, arī ļaudava – parasti ir sieviete, kas ir devusi piekrišanu vīrietim stāties ar viņu laulībā; sieviete savā kāzu dienā.⁷³ Tomēr folklorā tā dēvē arī jauno sievu, kas izriet no cieša vārda *līgava* sakara ar *līdzināt* (:līgt), kam no nozīmes ‘darīt līdzenu, līdzīgu’ → ‘samērīt’ → ‘nolikt blakus’ izveidojusies arī nozīme ‘nolikt kopā, savienot’, respektīvi, juridiskā nozīmē ‘saistīt’ [...].⁷⁴ Tā kā dziesmu dziedāšanas laiks ir nekonkrēts, tad var pieņemt, ka arī vārda *līgava* lietojumu ir līdzīgi. No šī, iespējams, var secināt, ka visapdziedātākais laiks pēckāzu dzīvē ir pirmie gadi, kad cilvēka pieredzē noslāņojas pirmie iespaidi un jauniegūtā loma nostiprinās (atsaucoties uz iepriekšminēto nepieciešamību pēc stabilitātes nodrošināšanas laikā, kad tiek izjaukta iepriekšējās ģimenes struktūra un tiek veidota jauna). Ja skatāmies uz kāzām kā pārejas rituālu, tad var interpretēt, ka *līgavas* posma noslēgums ir pirmā bērna piedzimšana.⁷⁵

Tāpat pēc kāzām vīrieti turpina saukt par *tautieti* (‘*cita novada vīrietis; citas dzimtas (neprecējies) vīrietis, tautu dēls*’ → ‘*līgavainis, vīrs*’ [...]) Vārda *tautietis* nozīme ‘pašu tautas cilvēks’ izveidojusies tikai 19. gs. otrajā pusē līdz ar vārda *tauta mūsdienu nozīmes nostabilizēšanos*.⁷⁶), tautu dēlu vai tēva dēlu. Apzīmējums *tēva dēls* ir sinonīms vārdam

⁷² **Feldhūne, A. (Red.)**. (1955). *Latviešu tautasdziesmas*, 1. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. 9. lpp.

⁷³ **Ceplītis, L. (Red.)**. (1980). *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, J–L, 4. Rīga: Zinātne. 691.lpp.

⁷⁴ **Karulis, K.** (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots. 531. lpp.

⁷⁵ **Gennep, A.** (1975). *The Rites of Passage*. Chicago: The University of Chicago Press. 48. lpp.

⁷⁶ **Karulis, K.** (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots. 1015. lpp.

saimnieks, pretnostatījums kalpam, tātad bagātu vecāku, saimnieku, dēls. *Dainās vārds „saimnieks” parasti tiek minēts tikai sakarā ar jaunlaiku saimi, t.i., savrupģimenes kalpotājiem.*⁷⁷ Šajās dziesmās vīru dēvē arī par *arāju* vai *bāliņu*.

Viņu priekšā nu ir jauni pienākumi un pārbaudījumi. Arī tie, kuru savienība balstīta romantiskās, jūtās, izjūt pārmaiņas, kā potenciālo rezultātu iezīmē Pēteris Birkerts – *rimst kaislības. Lēnām, no mierīgākiem psihes ūdeņiem tagad iznirst citi, mazāk straujie jūtu un prāta elementi: draugu simpātijas, izpalīdzība, uzpurēšanās, cienība, kopdarbības un intelektuālās saprašanās tieksmes.*⁷⁸ Tad, kad jaunā ģimene sagaida savus pirmos bērnus, sievas attiecības ar tēva mājām var kļūt aizvien atsvešinātākas. Jaunais pāris izveido jaunu ģimenes kodolu ap kuru pulcējas vīra radi un kaimiņi. Ja laulāto sadzīve ir saderīga un laba, tad arī lielāks radu un kaimiņu loks ap to.⁷⁹ Reizēm apkārtējo interese par precēto dzīvi kļūst pārāk liela – *tā mēģina iespieties visādos ģimenes dzīves sīkumos, intīmās attiecībās un ļaužu valodās melš lietas, ko ģimene vēlētos paturēt četrās sienās. [...] Cilvēki ļoti ņem vērā un ļoti baidās sabiedrības domu un spriedumu. [...] Baidīdamies no šīs tautas balss, ģimenes cilvēki bieži atturas no tādiem soļiem, kurus sabiedrība varētu notiesāt.*⁸⁰ Šajā jaunajā posmā no pāra tiek sagaidīts tas, kas tradicionāli ir bijis pieņemts, tā secina arī vēsturnieks Arveds Švābe: *[laulības dzīvē] ir tādas tiesības, kas atsaucas uz to, ka „visi tā dara”, „tā ir pieņemts”, „tā tēvu tēvi darījuši”, „tā arvien ir bijis”.*⁸¹ Tātad būtībā lielu lomu spēlē sabiedrības *kontrolē* pār jaunlaulātajiem, jo viņiem jārikojas sabiedrības interesēs, ievērojot to, kas sabiedrībā noteikts par atbilstošu, pieņemamu, noderīgu – bērnu radīšana, dzimtas sociālekonomiskā nodrošināšana u.c. Tautasdziesmas kā tautas gudrības avots vērtē, kritizē un izsaka savas atziņas arī par šīm noteiktajām normām. Iespējams, ka tieši caur dziesmām šīs normas tikušas arī definētas. Tajās attēlots bagāts emociju klāsts, ko cilvēks piedzīvo, esot savā pozīcijā: *tur atrodam visdažādākās jūtas un emocijas: naidu un lēnprātību, priekus un bēdas, mīlu un nicināšanu, skaudību un labvēlību, draudzību un naidu utt.*⁸² Viena no tautasdziesmas funkcijām ir ētisko ideālu attēlošana, kuri var būt gan stabili, gan mainīgi atkarībā no situācijas. Aplūkojot dziesmu tekstus šajā tematiskajā grupā, ir iespējams secināt, kādas īpašības, attiecības un parādības veido ideālu laulību tradicionālajā kultūrā.

⁷⁷ Švābe, A. (1921). *Latvju kultūras vēsture*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 57. lpp.

⁷⁸ Birkerts, P. (1921). *Socioloģija: skolām un pašmācībai*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 51. lpp.

⁷⁹ Sk.: LFK 1945, 10134.

⁸⁰ Birkerts, P. (1921). *Socioloģija: skolām un pašmācībai*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 52.–53. lpp.

⁸¹ Švābe, A. (1921). *Latvju kultūras vēsture*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 63. lpp.

⁸² Birkerts, P. (1937). *Ievads latvju tautas prātniecībā*. Rīga: Pēteris Birkerts. 403.–405. lpp.

Tālāk tautasdziesmās atainotais skats par vīra un sievas attiecībām salīdzināts ar vēsturiskajos avotos pieejamajām ziņām. Otrās nodaļas apakšnodaļās tiks apskatīts, kā dziesmās attēloti gan labvēlīgie, gan nelabvēlīgie sadzīves aspekti. Te atklājas tas, kādas īpašības piemīt labai sievai, labam vīram, kā arī tieši otrādi – kādas iezīmes, uzvedība partneros uzskatāmas par sliktām, neapmierinošām. Tiks apskatīts proporcionāli lielais dziesmu skaits, kas attiecas uz dzeršanas postu, kā arī citi aspekti, kas attiecas uz laulāto sadzīvi.

2.1. Sadzīves labvēlīgie aspekti

2.1.1. Dziedāšanas motīvs

Krišjāņa Barona *Latvju dainu* pirmā nodaļa veltīta vispārīgām dziesmām par dziedāšanu, tās izņemot no reālās piederības vietas rituālā.⁸³ Akadēmiskajā izdevumā, cenšoties piemērot līdzīgu pieeju, apjomīgā tekstu korpusa un viena teksta dažādas interpretācijas dēļ tas izdevies tikai daļēji. Daļa konkrētam brīdim piesaistāmu dziesmu publicētas attiecīgo nodaļu sākumā, dažkārt dublējot un papildinot jau 1. sējumā nodaļā *Dziesmas par dziedāšanu* publicēto tekstu tipus.

Kā jau iepriekš minēts par dziesmām kopumā, pārsvarā tās dziedājušas sievietes no sava skatpunkta, tas arī manāms motīvā par dziedāšanu. Visās šajās dziesmās sieviete apzīmēta ar vārdu *līgava*, vīrietis apzīmēts ar – *tautietis*. Tātad pastāv iespēja, ka šīs dziesmas, lai gan šķietami varētu piederēt kāzu laikā dziedātajām, tiklab varētu attēlot arī jau laulātu ļaužu sadzīvi.

Labā dziedātāja vienmēr tikusi vērtēta augstu, ja vien tas neietekmē viņas darba spējas, un pārlietu liela dziedāšana netiek vilkta paralēli ar slinkumu:

*Jautra mana līgaviņa,
Dziedādama vien staigāja,
Iet uz darbu, nāk no darba,
Skaistas dziesmas trīcināj’.*
(LFK 740, 1186)

*Mana jauna līgaviņa
Nebūs maizes turētāja.
Ik vakarus baltas kājas,
Iet pa kalnu dziedādama.*
(LFK 1731, 662)

Šajā gadījumā sieva dzied un priecājas par savu jauno dzīvi, ka atradusi labu arāju, labu zemi, par to, ka viņai beidzot pieder pašai sava telpa. Tātad viņa izpauž prieku un lepnumu par to, ka beidzot ir saimniece:

*Pate biju jauna meita,
Pate biju māmuliņa.
Dziedādama pārtēcēju
Pate savu pagalmiņu.* (LFK 935, 38082)

⁸³ Barons, K. (1922). *Latvju dainas*, 1. Rīga: Valters un Rapa. 17. lpp.

Šeit parādās lietu secīgums (jauna meita – sieva – māte), kā arī pozitīvais vērtējums par jauniegūto stāvokli. Iespējams tāpēc, ka *pie latviešiem jaunā sieva nav baudījusi nekādas priekšrocības jaunajā mājā pirmajā gadā, kamēr viņa vēl nav māte.*⁸⁴ Apkārtējās sabiedrības ietekmē tika veicināta tūlītēja situāciju un stāvokļu kontinuitāte.

Dziesmās vērojams tas, ka iepriekš sievai ir bijusi laba dzīve bāliņos (dziedāšana attēlota kā rādītājs, vai cilvēks dzīvo laimīgi), tas ir, vecāku mājās, un tāda tā ir arī tagad. Protams, ar nosacījumu, ka pret viņu šeit izturas tikpat labi:

*Es savos bāliņos,
Dziedādama vien staigāju.
Nenorāj, tu, tautieti,
Ir pie tevis tā darīšu.* (LFK 1690, 6433)

Šajā tematiskajā grupā iezīmējas arī dziesmas un dziedāšanas terapeitiskais un aizsargājošais efekts – *Dziedu sirdi remdēdama, / Laiku savu kavēdama.* (LFK Bb 8, 45). Ja sievietei ir līksma daba, tad viņa ar dziesmu aizsargājas no nicināšanas, rāšanas un citiem iespējami negatīviem atgadījumiem. Dziedāšana izmantota it kā pat kaitinot, spītējot tiem, ar kuriem viņai ir nesaskaņas, vai arī lai noslēptu no apkārtējo acīm to, ka viņas vīrs ir *sīvs (tāds, kurā izpaužas kas dzēlīgs, izsmejošs, [...] arī naidīgs)*⁸⁵:

<i>Ceļu gāju dziedādama, Kā irbīte rakstīdama. Lai tie mani nezināja, Sīva vīra līgaviņu.</i> (LFK1552, 18950)	<i>Dziedādama vien staigāju Kā irbīte rakstīdama; Tām tautām spītēdama, Kas ar mani ienaidā.</i> (LFK 929, 14670)
---	--

Šāda dziedātājas attieksme liecina par to, ka konflikti ģimenē netiek izpausti uz āru. Pirmkārt, neizrādot emocijas uz āru, jaunā sieva pasargā sevi no vēl lielākas apkārtējo agresijas. Otrkārt, ja sieva nav priecīgas dabas un izrāda neapmierinātību, tad vīra ģimene var sākt viņu nicināt, tāpēc viņa parāda sevi kā priecīgu dziedātāju, kurai ir enerģija un prieks strādāt. Tomēr, protams, ne par daudz, lai citi nepadomā, ka viņa ir *baltrocīte*, kura neko nedara un tikai dzied. Šeit atklājas tas, cik svarīga ir vīra mātes un ģimenes atzinība, un apstiprinošais vērtējums par dziedātājas prasmēm un tikumu:

*Ļustīgai i maņ dzeivōt
Svešu ļaužu maleņā;
Ka ļustīga nadzeivoju,
Vysi myna kōjeņom.* (LFK 363, 3529)

⁸⁴ Straubergs, K. (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne. 278. lpp.

⁸⁵ Ceplītis, L. (Red.). (1989). *Latviešu literārās valodas vārdnīca*: S, 7.1. Rīga: Zinātne. 490.lpp.

Arī bāliņi vēro, ka māsa tautās dzied. Citi vēro, ka tautietim dziedoša līgava, prasa, kur tādu labu atradis. Šeit dziedātspēja parādās kā nozīmīga prasme līdzās rokdarbiem, viesmīlībai, ēst gatavošanas prasmei:

*Kur, brālīt, tu dabūji
Tādu gudru līgaviņu:
Dziedātāju, rakstītāju,
Draugu viesu cienātāju?* (LFK 1014, 3134)

Lai gan dziedāja pārsvarā sievietes, bet instrumentālā mūzika gan bijusi vīriešu amats – stabulēšana, taurēšana utt.⁸⁶ Dziesmu tekstos parādās, kā vīrs un sieva nododas vienojošā izklaidē, kas savā ziņā ir attiecību stiprinoša nodarbe – tautietis spēlē stabuli, līgava dzied:

*Izagrīžu stabuleiti
Nū veitūla žagareņa,
Prišai skaņ stabuleite,
Doncoj muna ļaudaveņa.* (LFK 144, 2783)

Dziedoša, priekpilna līgava un jaunā sieva kopā ar jauno vīru un vīrieša alter ego – spēcīgu zirgu – veido savdabīgu laimes trijstūri:

*Auzas devu kumeļam,
Par to vieglo tecēšanu,
Mutes devu līgavai
Par skaisto dziedāšanu.* (LFK 553, 5463)

2.1.2. Sievas un vīra pozitīvās iezīmes

Savstarpēji labvēlīgu mijiedarbību nosaka tas, kādas rakstura iezīmes piemīt abiem attiecībās iesaistītajiem. Šīs iezīmes tautasdziesmās var tikt attēlotas un vērtētas tieši, vai pārnesti, kā īpašību nesēju vērtējot fizisko ķermeni vai iezīmes salīdzinot ar citām apkārtešošām parādībām vai priekšmetiem.

Dziesmu, kuras dziedātas it kā no vīrieša skatpunkta par sievu, dziedātājs viennozīmīgi nav vīrietis. Tās var būt arī sievietes, kuras iedomājas, kāda sieva būtu laba vīram, tas ir, caur vīrieša skatpunktu tiek konstruēts *labas* sievas tēls. Un tā *viņš* to vērtē un attēlo:

*Mana jauna līgaviņa,
Citam šāda, citam tāda;
Man pašama itin laba,
Kaut mūžami pietikuse.*
(LFK 62, 674)

*Līgsmīt, manu lielu līgsmīt,
Kā rudzīši vilni meta.
Man pašam liela līgsme,
Ka man laba līgaviņa.*
(LFK 935, 5534)

⁸⁶ Barons, K. (1922). Tautas dziesmu dziedāšana. *Latvju dainas*, 1. Rīga: Valters un Rapa. 24. lpp.

Viens no pirmajiem un nozīmīgākajiem žestiem ir tas, ka, mīlējama tautieti, jaunā sieviete atstājusi tēvu un māti, apprecējusi, un tagad dzīvo pie viņa. Līgavainis jeb vīrs šo nosacīto uzpurēšanos novērtē:

*Es tai savai līgaviņai
Mūžam ļauna nedarīj' –
Viņa, mani mīlējama,
Atstāj tēvu, māmuliņ'.* (LFK 1730, 80771)

Labai sieva ir laba, jauka valoda, viņa prot mierināt, nolīdzināt konfliktus. Kā varēs redzēt turpmāk, uguns ir nozīmīga parādība, kas attēlo sievas ietekmes zonu. Šajā dziesmā attēlotā konflikta mazināšana notiek it kā ar sāls palīdzību – tā ir neuzliesmojoša viela, kuru uzberot, parasti uguns nodziest:

*Labā mana līgaviņa,
Kad ar labu labināju.
Saku vienu ļaunu vārdu,
Iemet sāli ugunī.* (LFK 17, 30541)

Uz sievas–saimnieces (ar to saprotot ne tikai saimes vadītājas lomu, bet plašāku atbildību par ģimeni un tās nepieciešamību nodrošināšanu, kas bija arī kalpu un amatnieku sievām) pleciem gūlās daudzie mājas un dārza darbi. Tas, kā šie darbi tikai veikti, tika novērtēts, vai saimniekotāja ir prasmīga. Tomēr *nevienā darba situācijā nepavīd kādas pazemotājas īpašības, un mātes, meitu un ietaļu⁸⁷ stāvokli senā latviešu sētā par samērā zemu raksturot nav pamata. Saimniece bauda visas saimes autoritāti un cieņu [...] Viņas atbildībā un uzraudzībā bija mājas pavarda uguns, atslēgas un bērni.*⁸⁸ Juridiskā ziņā ir zināms, ka sievietēm nebija īpaši daudz tiesību, tomēr mājsaimniecībā faktiski tiesību viņām bija vairāk.

Rūpes par mājas pavardu ir burtiskas – ir svarīgi, lai uguns krāsni neizdziest, jo uguni ieguva ar šķiltavām. Tās pārsvarā bija vīriešu lietošanā, un sieviete ne vienmēr mācēja ar tām rīkoties. Tāpēc saimniecei bija jāuzmana, lai uguns nekad neizdziestu, tas nozīmē, ka vakaros bija jāierušina ogles pelnos, lai uguni uzglabātu līdz rītam.⁸⁹ Šie Valdemāra Ģintera vērojumi atspoguļojas arī dziesmā no analizējamās tekstu kopas:

*Gudra mana līgavīna,
Labā sētas turētāja:
Uguntīnu apraususe,
Vakarīnas paglabāj'se.*
(LFK 1954, 4096)

*Dzīvo gudri, līgaviņa,
Tu paliksi sētiņāi:
Paraus savu uguntiņu,
Glabā savas atslēdziņas.*
(LFK 935, 5566)

⁸⁷ Brāļa sieva vai vīra brāļa sieva.

⁸⁸ Ģinters, V. (1953). Sieviete mājas darbā. *Latviešu tautas dziesmas*, 3. Kopenhāgena: Imanta. 5.–6. lpp.

⁸⁹ Ģinters, V. (1953). Sieviete mājas darbā. *Latviešu tautas dziesmas*, 3. Kopenhāgena: Imanta. 10. lpp.

Sievietes darba tikums visiem un viņai pašai lielā mērā bija pats par sevi saprotams – [viņas] attieksme pret darbu dziesmās visumā ir nopietna un reāla, to arī dzejiskā izteiksmē maz idealizējot. Tikai reti ieskanas dižošanās ar darba spēju vai darba glorificēšana.⁹⁰ Tas atklājas dziesmās, kurās fiksēti ikdienas darbi:

*Rītā agri cēlusies
Trīs darbiņu padarīju:
Slaucu govīs, vedu ganus,
Kūru guni namiņā. (LFK 435, 873)*

Nākamajā dziesmā vērojams paralēlisms starp vīrietim svarīgākajiem rokas instrumentiem un sievu, kura ir iecelta par galveno pārtikas un citu labumu glabātuves – klēts – sargātāju. No saimnieces spējas plānot resursus bija atkarīgs, kā dzīvo saime – cik bagātīgi ēdīs u.tml. No viņas prasmes izriet saimes, ģimenes kārtība, labbūtība:

*Mans cierītis, ambīlītis⁹¹,
Manas rokas ierocītis;
Mana jauna līgaviņa,
Manas klēts atslēdziņa. (LFK 172, 566)*

Sievas salīdzinājums ar klēts atslēgu varētu būt izrietējis arī no tā, ka bieži vien saimniece nēsā aiz jostas atslēgas kā savas varas simbolu.⁹²

Bez iepriekšminētajiem darbiem izdarīgai sievietai ir jānodarbojas arī ar rokdarbiem – ar villaiņu rakstīšanu, cimdu adīšanu u.tml. Vīra veļa tika sašūta vēl līgavai par meitu dzīvojot pie brāļiem – tas bija viņas pūrs, par ko viņa bija lepna. Sievas uzdevums bija arī vīra veļas mazgāšana. Sievām tika pārņemts, ka viņu vīri staigā noplīsuši.⁹³ Apģērbs veic ne tikai fizisku, bet arī, piešķirot īpašu simbolisku funkciju, veic arī garīgu aizsargāšanu. Piemēram, cimdiem piemīt spēja saglabāt un aizsargāt rokas, kā arī visu ķermeni. Raibus cimdus parasti meita dāvina tīkamam puisim un ieadītajam rakstam piemīt aizsargfunkcija.⁹⁴ Nākamajā piemērā minētie cimdi ir rakstaini, krāsaini, tos sieva dāvina vīram, ko var interpretēt kā pretmīlestības dāvanu:

*Es savam vīriņam
Ābolainus⁹⁵ cimdus adu,
Lai viņš mani tā mīlēj',
Kā mīl bite āboliņ'. (LFK 166, 731)*

⁹⁰ Ginters, V. (1953). Sieviete mājas darbā. *Latviešu tautas dziesmas*, 3. Kopenhāgena: Imanta. 14.lpp.

⁹¹ Cirvis.

⁹² Švābe, A. (1921). *Latvju kultūras vēsture*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 57. lpp.

⁹³ Švābe, A. (1921). *Latvju kultūras vēsture*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 39. lpp.

⁹⁴ Kursīte, J. (2018). *Dainu kodekss*. Rīga: Rundas. 91.–92.lpp.

⁹⁵ Vārdu ābolains parasti attiecinā uz zirgu, kura spalvā ir ieapaļi, gaiši plankumi.

To apliecina arī nākamā dziesma, kas vēsta, ka rūpes par cimdkiem, tai skaitā, veļu piederas sievai, kurai ir labs, gadīgs vīrs. Tādai ir spēks un prieks veikt savus pienākumus:

*Nedzērāja līgaviņa
Ik vakara skaisti dzied,
Raibus cimdus adīdama,
Baltu vešu rullēdama. (LFK Bb 37, 319b)*

Dziesmās attēlots, ka ne mazāk svarīgi ir tas, ka šie darbi tiek veikti raiti, veikli un bez liekas bikstīšanas, vīra norādījumiem. Sieva pati bija lemt un rīkoties spējīga, un tas no viņas tika arī gaidīts. Tāpēc, lai kopdzīve būtu izdevusies, sievai ir jābūt arī gudrai. *Gudrība dod meitai pašapziņu, lepnumu un arī – varu, jo gudrība ir liels spēks. Valda katrā ziņā gudrākais, ne dumjākais. Tāpat tas ir arī ģimenes attiecībās, ģimenes un mājas saimniecībā.*⁹⁶ Viņa spēj dot gudru padomu, ko pārņēmusi no savas mātes. Tas nozīmē, ka vecāku ieaudzinātie tikumi ir noderīgi arī nākamajām ģimenēm un paaudzēm, proti, realizēta tradicionālo priekšstatu un vērtību pārnese.

Vērtētas un apdziedātas tiek ne tikai sievas rakstura īpašības, bet arī fiziskās īpašības, jo tās ir savstarpēji saistītas un principā pat neatdalāmas – *izskats vienmēr saistīts ar apdziedātās personas rakstura īpašībām. Ķermenis šajā gadījumā kļūst par redzes leņķi, caur kuru lūkoties uz tradicionālajiem priekšstatiem par tikumiem, ieradumiem un vērtībām.*⁹⁷ Daiļš ķermenis ir labs, tas norāda ne tikai uz ārējiem dotumiem, bet arī uz tikumu:

<i>Uzaugdamis necerēju</i>	<i>Čaklu sētas saiminieci;</i>
<i>Tādu laimi piedzīvot:</i>	<i>Saime gāja dziedādama,</i>
<i>Pārvest dailu līgavīnu,</i>	<i>Kumelīni dancādami.</i>
	<i>(LFK 1954, 4107)</i>

Tautasdziesmās kopumā tiek vērtēti dažādu veidu sievietes augumi. Pēteris Birkerts secina, ka latvju tautasdziesmu ideālais augums ir tāds, *kas pārsniedz vidējo ar tendenci uz liela auguma pusi. Tautu meita drīzāk vēlas būt liela nekā maza[...].*⁹⁸ Šajā dziesmu kopā ietverts liels dziesmu tips (ar 165 dziesmām), kurā humoristiski, tomēr labvēlīgi tiek apdziedāts mazs augums:

*Maza, maza man sieviņa,
Tā kā sila vāverīte,
Kad es gāju krodziņā,
Sieviņ' bāzu kabatā. (LFK 1710, 2837)*

⁹⁶ Birkerts, P. (1937). *Ievads latvju tautas prātniecībā*. Rīga: Pēteris Birkerts. 207. lpp.

⁹⁷ Smilgaine, U. (2022). Ķermenis un tā atspoguļojums kāzu apdziedāšanās dziesmās. *Daugavpils Universitātes XIV zinātnisko rakstu krājums: Kultūras studijas. Smieklī un asaras literatūrā un kultūrā*. Daugavpils: Saule, 18. lpp.

⁹⁸ Birkerts, P. (1926). *Mīlas psiholoģija*. Jelgava: L. Neimanis. 117. lpp.

Lai gan latviešu tautas uzskatos lielāks augums ir vēlamāks, kā arī īpašības vārds *liels* bieži tiek lietots, kā sinonīms vārdam *labs*, tomēr nevar apgalvot, ka maza auguma cilvēks ir nepatīkams, it īpaši to attiecinot uz sievieti – *ja mazo augumu kā estētiski negatīvu īpašību atsver daudz citu estētiski pozitīvu īpašību, tad maza auguma cilvēks var būt arī patīkams, daiļš un skaists. [...] Kā pret bērnu, kā mazāku un nevarīgāku, izturas ar sevišķām simpātijām, tā arī pret mazu, laba rakstura sievieti.*⁹⁹ No otras puses, sieviete, kas apzīmēta kā *sila vāverīte*, iespējams, ir alegorija, kura attēlo to, ka sievu un viņas vēlmes ir viegli neņemt vērā jeb *iebāzt kabatā*.

Tāpat, kā laba sieva, arī *labs* vīrs ir skaists un gudrs. Pētera Birkerta uzskatā vērtīgākās īpašības jeb *gudrība*, ko jaunās sievietes novērtē potenciālajos preciniekos, ir krogā nedzeršana un sapratīga apiešanās ar zirgiem. Un tikai pēc tam autors ierindo prasību cilvēcei apieties ar savu līgavu.¹⁰⁰ Gudrība attēlota arī kā fiziska īpašība. Tāds vīrs, kurš ir gudrs, ir *liels* un *plats*:

*Aiz kū lela lelōjūs,
Aiz kū plota platējūs:
Aiz gudrō tāva dāla,
Aiz lobō kumeleņa. (LFK 400, 4081)*

Šajās dziesmās īpašības *gudrs* un *labs* ir lietotas kā sinonīmi. Tāds vīrs ir turīgs – viņam ir kārtīgsm strādājošs zirgs, un vīrietis pats ir spējīgs iedot sievai pašai savu naudu:

*Kōdeļ man nadzievōt,
Aiz gudrō orōjeņa,
Jyudze maņ lobu zyrgu,
Deve moku karmanā. (LFK 577, 613)*

Tekstu kopā vairākkārt vīrs pieminēts kā arājs – arājiņš, tādējādi uzsverot vīrieši galveno nodarbošanos – zemkopību, viņa nozīmību saimniecībā, kā arī sievas attieksmi – *mans arājiņš* (LFK 1730, 49775), *maizes arājiņš* (LFK 1152, 204), *jauns arājiņš* (LFK 868, 2779), *labs arājiņš* (LFK 1730, 35053), *pa prātam arājiņš* (LFK 1144, 43), *daiļākis arājiņš* (LFK 1935, 5278); *gudrs arājiņš* (LFK 1311, 12196).

Kā redzams, iepriekšējās dziesmās blakus vīrietim pieminēts arī viņa zirgs, visbiežāk saistībā ar pārvietošanos un, velkot paralēles starp labu dzīvi un kumeļu, kurš labi strādā. Jau pirms precībām jaunās meitas *nolūko puīša dabu un tikumu arī pēc tā izturēšanās pret zirgu. [...] Līgava un kumeļš ir apdziedāti kā tautieša lielākie dārgumi.*¹⁰¹ Tāpēc nav brīnums, ka lielākais *laba* vīra dārgums ir tāds pats kumeļš, it īpaši, ja ņem vērā to, ka šis dzīvnieks bieži vien izmantots vīrieša alter ego attēlojumam. Lai gan zirgu kopšana parasti ir bijis vīriešu darbs,

⁹⁹ Birkerts, P. (1938). *Latvju tautas estetika*, 1. Rīga: Pēteris Birkerts. 74.–75. lpp.

¹⁰⁰ Birkerts, P. (1937). *Ievads latvju tautas prātniecībā*. Rīga: Pēteris Birkerts. 198. lpp.

¹⁰¹ Grīsele, R. (1975). Par zirgu no filologa viedokļa. *Zinātne un tehnika*, 01.12.

tomēr dziesmās vērojams, ka vīrietis uztic savu zirgu sievietei: *Senā latviete labprāt jāja un darībām ar zirgiem bija pieradusi. [...] Pie [latviešiem] arī sievietes viscaur jā, prot zirgus grožot, braukt un dancināt tikpat labi kā vīrieši... Katrā laikā redz sieviešu un vīriešu barus jāšus dodamies pāri laukiem.*¹⁰² Šādu sievietes patstāvību un apņemšanos ilustrē dziesma:

*Es apjēmu tādu sievu,
Pati jūdza kumeliņu,
Pati brauca žagaros,
Pati krāsni kurināj'. (LFK 194, 101)*

Ne tikai garīgie, bet arī fiziskie vīra apmēri ir svarīgi – *[tautu meitai] tik vīrietis ar prāvu augumu. [...] vīrieša augumu dara daiļu ne viņa tievums, bet viņa samērīgais pilnīgums un muskuļu spēks. Tauta šo skaistuma jēdzienu atkal izpauž konkrētā tēlā, un tādus spēcīgi būvētus jaunekļu augumus pielīdzina ozoliem.*¹⁰³ Šeit pretstatījumā panīkušam vīrietim tiek likts pretī vīrs kā ozols, kā muižnieks, tādējādi velkot paralēles ar fizisko un materiālo lielumu:

*Kas, māsiņ, tev par vīru,
Tev tik tāds kurlūzīts*¹⁰⁴.
*Man vīriņš kā ozols,
Kā mērens muižnieks. (LFK 1600, 2257)*

Labs, gādīgs vīrs ne tikai pats savu sievu citu acīs nenomelno, bet arī aizstāv no citiem un sargā viņas godu:

<i>Ai Dieviņ, tavu laimi, Pa prātam arājiņš, Ne viņš mani sētā rāja, Ne iet ļaudīs vainodams.</i> (LFK 1144, 43)	<i>Voi, sunīti, sobulīti</i> ¹⁰⁵ , <i>Narej munas ļaudaviņas, Nava muna ļaudaviņa Vusīm sunīm rejama!</i> (LFK 1732, 42)
---	---

Otrās dziesmas gadījumā ar suņa riešanu tiek attēlota bāršanās, rāšanās vai nopelšana, ko pret sievu īsteno apkārtējie cilvēki. No vienas puses, *mājas suns dēļ niknās dabas un skaļās balss, kas varēja cilvēku brīdināt par briesmām, uzlūkots gan par fizisku sargu no dažādām briesmām.*¹⁰⁶ Tomēr šajā gadījumā rāšanās un bāršanās, iespējams, līdzīgās skaņas dēļ saistīta ar suņa riešanu – šoreiz suņi neaizstāv, bet vīram ir tieši jāaizstāv no *suņiem*.

Dažās dziesmās parādās arī vīra bārda. Pēteris Birkerts norāda, ka mūsu senči, latvieši, kopumā nav bijuši bārdas cienītāji.¹⁰⁷ Tomēr sievietes vēlmi precēties ar bārdainu vīrieti, vai nu pa jokam, vai patiesībā dažkārt izteikušas:

¹⁰² **Ginters, V.** (1953). Sieviete mājas darbā. *Latviešu tautas dziesmas*, 3. Kopenhāgena: Imanta. 3.–4. lpp.

¹⁰³ **Birkerts, P.** (1926). *Mīlas psiholoģija*. Jelgava: L. Neimanis. 119. lpp.

¹⁰⁴ Panīcis cilvēks.

¹⁰⁵ Pievārds sunim tautasdziesmās.

¹⁰⁶ **Kursīte, J.** (2018). *Dainu kodekss*. Rīga: Rundas. 508. lpp.

¹⁰⁷ **Birkerts, P.** (1938). *Latvju tautas estētika*, 1. Rīga: Pēteris Birkerts. 222. lpp.

*Vīriņ, manu cabulīti*¹⁰⁸,
Tavu garu bārdelīti.
Es palīdu sildīties
Zem tās tavas bārdelītes. (LFK 279, 3531)

Vārda *cabulītis* un lietvārda *bārda* lietojums ar pamazinājuma, nievājuma izskaņu –*elīte* liek domāt, ka šāda vēlme izteikta kā ironija. Iespējams, ka šāda izskata vīrietis tiek vērtēts, kā tāds, kurš kā vienīgo pajumti tiešām var nodrošināt tikai savu sejas apmatojumu. Šīs dziesmas varianti liek domāt, ka bārda var būt brieduma pazīme, arī gudrības simbols. Bārda *pieskaitāma pie vīrieša sekundārajām seksuālām iezīmēm. [...] sievietes varbūt vairāk instinktīvi ir saistījušās ar vīriešiem, kam bārda ir fiziskā spēka un stipruma pazīme.*¹⁰⁹ Dziesmā salīdzinātā bārda un tēva pajumte liek secināt, ka būšana kopā ar šādu vīrieti liek justies droši un aprūpētai:

Dīs maņ deve, ni kas deve,
Ar bōrzdeņu orōjeņu;
Zam bōrzdeņas es paleidu,
Kai zam tāva pajumteites. (LFK 714, 468)

2.1.3. Laba, laipna savstarpēja saskarsme

Lai gan vārds „mīlēt” *senākajā latviešu folkloras daļā nekad tieši nefigurē, to tabu nolūkos aizstāj kādi citi apzīmējumi,*¹¹⁰ tomēr šajā tekstu kopā tas ir sastopams – *Viņa, mani mīlēdama, / Atstāj tēvu, māmuļiņ’.* (LFK 1730, 80771); *Lai viņš mani tā mīlēj’, / Kā mīl bite āboliņ’.* (LFK 166, 731) – kas varētu liecināt par to, ka tieši šīs dziesmas ir jaunākas izcelsmes. Saticīgu savstarpējo saskarsmi savā starpā nodrošina mīlestības esamība, un to apstiprina arī tautasdziesmas. Kā nozīmīgs savstarpējās saticības un mīlestības simbols tekstu kopā atklājas rieksts un tā dalīšana:

Dievam tika, ļaudīm žēl,
Ka mēs mīļi dzīvojam;
Vienu riekstu kodoliņu,
Uz pusēm dalījām. (LFK 1516, 295)

Rieksts atklājas kā savstarpējās mīlestības un intimitātes aspekts, kas *saistās ar baudījuma gūšanu, akcentējot seksuālo aspektu. [...] Riekstu, tāpat kā ogu došana otram, nozīmēja lielas labvēlības un cieņas, mīlestības apliecinājuma žestu.*¹¹¹ Konstatējums *ļaudīm žēl* kārtējo reizi apliecina sabiedrības iesaisti, pāra dzīves vērošanu, kā arī to, ka savstarpējā mīlestība ir jāsargā no citu acīm. Lai gan no vienas puses tautasdziesmu latvieti raksturo jūtu

¹⁰⁸ Cālis.

¹⁰⁹ Birkerts, P. (1938). *Latvju tautas estētika*, 1. Rīga: Pēteris Birkerts. 220. lpp.

¹¹⁰ Kursīte, J. (1999). Mīlestības un nāves ceļš latviešu folklorā. *Mītiskais folklorā, literatūrā un mākslā*. Rīga: Zinātne, 1999, 253.–255. lpp.

¹¹¹ Kursīte, J. (2018). *Dainu kodekss*. Rīga: Rundas. 429. lpp.

atturība, to nolīdzināšana ar prātu, tomēr no otras puses, viņš savās izpausmēs ir sirsnīgs un gādīgs, īpaši pret to, kas viņam tuvs. To, kā mīlestības izjūtas, manifestējas fiziskās izjūtās apliecina dziesma:

*Tumsiņāji es pazinu
Sav' maizītes arājiņu,
Mīkstas rokas, salda mute,
Mīļi vārdi runājot. (K 1699, 5139)*

Vīrs atkal attēlots kā *arājiņš*, līdz ar to mīļš, gādīgs, rūpīgs, kura mīlestību var sajūst ar visām maņām. Fizisks pieskāriens veicina sirds atvēršanos mīlestībai. Otra pieskāriens lauž barjeras un attēlots kā sirdszāles, kas iekustina sajūtas:

*Sieviņ' mana, mutīt' mana,
Tu bij' mana krūšu zāle:
Vienu rociņ' tik uzlika,
Visas dzīslas notrīsēj'. (LFK 1730, 993)*

Rūpes parādās arī kā apgādība par kā fiziskām, tā garīgām vajadzībām, atdodot otram to, kas tajā brīdī var būt nepieciešams pašam:

<i>Lietiņš lija, rasiņāja, Slapin' manu līgaviņu. Vilku svārkus no muguras, Sedzu savu līgaviņu. (LFK 1706, 1788)</i>	<i>Neviens mani tā nemīl, Kā mīl mani tautu dēls: Apkampdamis muti deva, Kājas tina kažokāji. (LFK 929, 43664)</i>
---	--

Liela daļa labvēlīgu savstarpējo attiecību saistīta arī ar to, ka pēc garas darba dienas sieva sagaida mājās savu vīru, esot klātesoša un nomodā atgriešanās brīdī. Lielāko dienas daļu vai pat vairākas dienas pēc kārtas vīrs pavada darbos ārpus mājas – galvenās dzīves mītnes – pieguļā, zemes darbos, vēlākos laikos kalpojot kungam u.c. *Gaidīšana nozīmē nākotni un cilvēku cerības uz pārmaiņām vai kaut ko citu un īpašu.*¹¹² Tā sadala cilvēka dzīves ritumu nogriežņos¹¹³ – šajā gadījumā cikls sākas tad, kad vīrs dodas prom un sieva viņu pavada; tad abi ilgojas viens pēc otra, un cikls noslēdzas tad, kad vīrs dodas mājup un tiek sagaidīts:

<i>Jāj, tautieti, kur jādams, Jāj sētā vakarā. Gara man tā dienīņa, Kad es tevis neredzēju. (LFK 622, 925)</i>	<i>Mīļa mana līgaviņa, Mīļas mātes auklējums, Mīļi mani pavadīja, Vēl mīļāki sagaidīja. (LFK 293, 699)</i>
--	--

Tas, ka sieva neguļ, liecina par to, ka viņa ir čakla darbiniece un ir turpinājusi strādāt visu dienu, ko, protams, vīrs atzinīgi novērtē. Tas arī, iespējams, saistīts ar to vēsturisko laika posmu, kad no sievas tika sagaidīts tas, ka viņai ir jānoauj vīram kājas, jānosedlo un jāpabaro kumeļš:

¹¹² **Kursīte, J.** (2018). *Dainu kodekss*. Rīga: Rundas. 137.–138.lpp.

¹¹³ Turpat.

*Rikšīm bēreiti palaižu
Pa garū syļa molu;
Kab maņ sovū ļaudaveņu
Stōvu rast, na guļūt.
(LFK 548, 12014)*

*Teci, teci, kumeliņi,
Tevi gaida, mani gaida,
Tevi gaida auzu sile,
Mani jauna līgaviņa.
(LFK 90, 1660)*

Savstarpēji ir jāsader valodai, jāieklausās vienam otra vārdos, ir *jāsapas domām: Ja domiņas sapasēs, / Tad mēs mīļi dzīvosim.* (LFK 828, 21870). Liela daļa no tā, vai attiecības būs veiksmīgas, ir tas, kā sieva sadzīvo arī ar vīra ģimeni. Tas ir ārkārtīgi svarīgi, lai saimniecības darbi veikli ritētu uz priekšu un nebūtu nekādu aizķeršanos savstarpējo konfliktu dēļ. Tas attiecas arī uz attiecībām paša vīra un sievas starpā.

Dziesmās, kas raksturo labvēlīgu savstarpējo satiksmi, vērojams tas, ka partneru attiecību pamatā galvenokārt ir praktiskās rūpes, cieņa un tikai pēc tam seko jūtas. Socioloģe Dagmāra Beitnere par šo fenomenu secina, ka latviešu kultūrā *mīlestību, iespējams, uzlūko par pārāk nenoturīgu vērtību, jo ģimenes dzīve no abiem partneriem prasa stipras un stabilas attiecības. Tas ir svarīgi nelielai tautai, kurai vēsturē daudzas reizes nācies atrasties demogrāfiskās katastrofas priekšā.*¹¹⁴

2.2. Sadzīves nelabvēlīgie aspekti

2.2.1. Raudāšanas motīvs

Raudāšanu cilvēkos izraisa emocionāls stress, ko visbiežāk veicina strīdi savstarpējās attiecībās. Šī procesa laikā laikā izdalītās asaras palīdz atbrīvot ķermeni no tam potenciāli kaitīgām ķīmiskām vielām.¹¹⁵ Savukārt raudāšana tautasdziesmās bieži vien vērojama kā pretstats dziedāšanai, jo daudz dzied un runā tas, kurš ir laimīgs un bezrūpīgs. Valodnieks Konstantīns Karulis norāda, *valodas attīstībā jau tālā senatnē diferencējušies verbi 'dziedāt' un 'tapt (būt) gaišam', bet daudzi to atvasinājumi parāda formas paralēles ar iespējamu semantisku sakaru.*¹¹⁶ Arī šajā dziesmu kopā manāms šis pretstatījums:

*Brālīt, tava līgaviņa,
Dziedātāja, runātāja.
Kuras zemes es pārvedu –
Man staigāja raudādama. (LFK 72, 14031)*

¹¹⁴ Beitnere, D. (1997). Latviešu tradicionālā kultūra, prāts, mīlestība. *Karogs*. Nr. 10, 186. lpp.

¹¹⁵ Brody, Jane E. (1982). Biological role of emotional tears emerges through recent studies. *The New York Times*. 31.08.

¹¹⁶ Karulis, K. (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots. 252. lpp.

Visas dziesmas, kas saistītas ar raudāšanas motīvu, ir dziedātas no sievietes skatpunkta un, kā jau iepriekš tika minēts, raudāšana notiek strīdu dēļ – galvenais sievas *raudinātājs* ir tautietis jeb vīrs, reizēm arī vīra māte.

Nevar noliegt, ka ne visa dziesmu dziedāšana ir saistīta tikai ar prieku, jo daudzas dziesmas tiek arī dziedātas aiz bēdām, vientulības un citām emocijām, kas tipiski asociējas ar ko negatīvu. Tomēr šajā gadījumā dziedāšana attēlota kā īpašība, kas piemīt cilvēkam, kurš ir aktīvs, ar pozitīvu attieksmi pret dzīvi, kas noder jebkurā dzīves jomā. Latviešu tradicionālajā kultūrā raudāt nav bijis aizliegts, tomēr ticis uzskatīts, ka *pieaudzis cilvēks, pat jauniešs un lielāks bērns par niekiem nedrīkst raudāt, un, kas to dara, tas ir smieklīgs tiklab no ētiskā, kā arī no estētiskā viedokļa. [...] Ar raudām saistītās balss skaņas gan ir dažādas dažādiem cilvēkiem, bet gandrīz bez izņēmuma tās visas ir nepatīkamas un nedaiļas.*¹¹⁷

Sievas asarās visbiežāk samirkst *paladziņi* (LFK 668, 8882), *balta vilnainīte* (LFK 925, 2089), *piedurknīte* (LFK 1950, 9099), *balta drāna* (LFK 194, 95). Tā, kā balta villaine arī *liecina par meitu/ sievu no vislabākās puses*¹¹⁸, tad tas, ka sieviete šos baltos tekstilizstrādājumus izmanto asaru nosusināšanai, liecina domāt par to, ka viņa jūtas netaisnīgi sāpināta. Baltā krāsa simbolizē nevainību, tīrību, bet folklorā izveidojies īpašības vārda *balts* nozīmes pārnesums – *labs, mīļš*.¹¹⁹ Tajā pašā laikā, atsaucoties uz iepriekšminēto ķermeņa attīrīšanos ar asarām, izraudāšanos baltā drānā var skatīt arī kā attīrīšanās procesu, jo dziesmās tiek minēta arī villaine, kura ar asarām tiek izbalināta.

Sievietei apkārtesošie cilvēki redz, ka viņai ir bargs, *sīvs* vīrs, un tāpēc viņa raud:

*No tālienes es pazinu
Sīva vīra līgaviņu,
Balta drāna rociņā,
Tek asaras slaucīdama. (LFK 194, 95)*

Bieži tiek attēlots tas, ka asaru apjoms, ko sieviete izlej, esot attiecībās ar pāri darītāju, ir gana apjomīgs, jo vīrietis bieži vien tiek attēlots kā *asaru dzērājiņš*, un ar izlieto asaru daudzumu var piepildīt pat aku:

*Kam, tautieti, aku raki,
Kam tev akas vajadzēj’?
Ik rītiņus mazgājies
Līgaviņas asarās. (LFK 1730, 64041)*

Pieminēšanas vērts ir tas, ka ar raudāšanu asociēts tieši sievas stāvoklis, kas varētu būt saistīts ar jauno pienākumu grūtumu un gaidu nepiepildīšanos. Tautasdziesmas pēc būtības

¹¹⁷ **Birkerts, P.** (1938). *Latvju tautas estētika*, 1. Rīga: Pēteris Birkerts. 478.–479. lpp.

¹¹⁸ **Kursīte, J.** (2018). *Dainu kodekss*. Rīga: Rundas. 633.–634. lpp.

¹¹⁹ **Karulis, K.** (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots. 104. lpp.

attēlo nevis vienreizējas, bet gan hroniskas parādības, tādēļ var secināt, ka tie ir ieilguši stāvokļi, kuri tiek apdziedāti, jo attēlo parādību un uzskatus, kas ir izplatīti:

*Iet meitiņas, kur iedamas,
Iet raženi dziedādamas;
Iet sieviņas, kur iedamas,
Tās iet žēli raudādamas. (LFK 1208, 3104)*

Jaunais vīrs mēdz nesaprast, kāpēc jaunā sieva raud, jo viņš taču viņai ir nodrošinājis labu materiālo dzīvošanu. Tomēr šeit atklājas tas, ka praktiski sakārtotā dzīve ne vienmēr nodrošina labsajūtu, bet arī jūtām ir būtiska nozīme:

*Ko tu raudi, kas tev vainas,
Mana jauna līgavīna,
Vai tev trūka sālsmaizītes,
Vai ar siltas istubīnas?
Bij' man gana visa laba,
Trūka mīļas dzeivāšanas. (LFK 1954, 2296)*

2.2.2. Sievas un vīra negatīvās iezīmes

Lielākā daļa negatīvo sievas un vīra iezīmju ir saistītas ar tām pozitīvajām, kas minētas iepriekš, tikai to pretstatījumā. Viens no galvenajiem netikumiem ir slinkums – *kūtru sievieti, kam darbi neveicās, kaunināja un izsmēja. Sētā, kur saimes sievietes staigā baltām mutēm, baltām rokām un kājām, pagalms un istaba ir neslaucīta, galdi nemazgāti, slaucene melna, un govīs mauj neslauktas, teļi ir nedzirdināti.*¹²⁰ Vīrs par šādu savas sievas slinkumu ironizē, izceļot viņas nepraktiskumu un to, ka viņa nav noderīga:

*Citas sievas auda, meta,
Ko tā mana sieva dara?
Mana sieva mušas kāva,
Ap sienām staigādama. (LFK 1772, 6263)*

Mūsdienu izpratnē viena no vārda *dzīvot* nozīmēm ir būt ar kādu noteiktās attiecībās, tomēr senāk tas varēja nozīmēt arī *darīt dienas darbus*. *Vēl 19. gs. pirmā pusē dažos Kurzemes apvidos saimnieks saukts par „dzīvotāju”. [..] No kādas dainas variantiem var redzēt, ka izteiciens „man dzīvīte piederēja” nozīmē to pašu, ko „es saimītes vadītāja”*¹²¹:

*Ceļam pirku kumeliņu,
Tas pa ceļu netecēj;
Mūžam ņēmu līgaviņu,
Tā mūžiņu nedzīvoja. (LFK 464, 684)*

¹²⁰ Ginters, V. (1953). Sieviete mājas darbā. *Latviešu tautas dziesmas*, 3. Kopenhāgena: Imanta. 14. –15. lpp.

¹²¹ Švābe, A. (1921). *Latvju kultūras vēsture*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 18. lpp.

Arī dziesmas pirmajās rindās norādītais kumeļš nepilda savu galveno pamatfunkciju – tecēšanu jeb pārvietošanos, tad arī no dziesmas otrās daļas var noprast, ka sieva galvenokārt ņemta kā kopā dzīvošanai, tā strādāšanai un saimniekošanai visas dzīves garumā.

Saimniekot jāprot arī taupīgi un prātīgi. Pārāk dāsna un bagātīga ēdiena pasniegšana dēvēta par *vienas dienas saimniekošanu*, tas ir, nedomājot par rītdienu un to, vai resursu pietiks nākotnei:

*Nu pārveda mans brālītis
Vienas dienas saimnieci:
Ik rītiņus silta maize,
Iet pār kalnu kūpēdama.
(LFK Bb 12, 512)*

*Es atvedu bāliņam
Vienas dienas saimnieci –
Biezas putras vārītāja,
Plācenīšu cepēja.
(LFK 103, 45)*

Pastāv iespēja, ka šāda bezatbildīga saimniekošana saistīta ar to, ka jaunā sieva nākusi no turīgākas ģimenes un vēl nav iemācījusies taupīgāk apieties ar resursiem un to izdalīšanu saimes cilvēkiem. Kā ne pārāk laba sieva minēta arī izlepusi sieva – tāda, kura neēd to ēdienu, kas ir pieejams.

Iespējams, lai līdzinātu pāri (tas ir, kompensētu vīra finansiālo un/ vai sociālo stāvokli), sievietei, kas nākusi no bagātākas ģimenes nekā vīrs, bieži raksturota kā nemākulīga un nepraktiska, tāda, kura neizprot dabisko darbu ritumu zemnieka sētā. Protams, nav izslēdzams, ka daļa no pārticībā augušām sievietēm arī tiešām bija neprašas. Tā kā no sievām gaidīja to, ka viņas būs čaklas rokdarbnieces (šos darbus nevarēja veikt arī pārāk lēni), tad šādu prasmju neesamība ir liels iztrūkums saimnieciskajā dzīvē. Šī tēma tautasdziesmā risināta ar bikšu metaforas palīdzību. Ja sieva vīru neatbalsta viņa darbu darīšanā, bet prasa no viņa peļņu, tad vīrs to neuzskata par godīgu attieksmi:

*Sieva mana lielu radu,
Bikšu šūt nemācēja,
Gan mācēja palūkot,
Kas biksīšu kabatā. (LFK 1198, 1057)*

Nodaļā par pozitīvajām iezīmēm tika minēts, ka saimniecei, kura dara daudz darbus, nav īsti laika gulēt. Tas nozīmē, ja daudz guļ, tātad slinko un nestrādā – sievietei savā sētā darīja darbus no agra rīta līdz vēlam vakaram un miegam laika atlicis maz. Var secināt to, ka no sievas arī ir gaidīts tas, ka viņa ceļas līdz ar rītausmu. Tā, kā gailis tipiski asociēts ar rītausmas pavēstīšanu, varam secināt, ka vīrs mājās pārrodas rītausmā, iespējams, no pieguļas vai atbraucis no kāda garāka pārbrauciena:

*Līgaviņa, miega cūka,
Negaid manis sētiņā.
Re, sunīti, dzied' gailīti,
Tie gaid' manis sētiņā. (LFK 1730, 80741)*

*Ko līdz manim sievu jemt,
Kad tā mīli nedzīvo. (LFK 527, 22695)*

*Kam, brālīti, sievu ņēmi,
Kad tu mīli nedzīvoji? (LFK 172, 27)*

Vīra negatīvo iezīmju attēlojumā pārsvarā ir viendziesmas (kurām nav variantu un versiju), mazāk lielo tipu. Dziesmās ar lielākiem tipiem vīrietis vairākkārt attēlots ar vārdiem *netiklis, neveiklis*. Neveiklis ir cilvēks, kam nav izveicības, kā arī tāds, kurš ir nedrošs un bikls, un tādu tautudziesmu sievietē uzskata un dēvē par neaudzinātu. Mātes galvenais pienākums ir bijis gan mīli, gan stingri audzināt un radināt bērnus darbam, pienākumiem – viņa lieto arī sodus, ja tas audzināšanai ir nepieciešams.¹²³ Tomēr *daudzas mātes nav labas audzinātājas – ir pārāk mīkstsirdīgas, bērnus izlutina, atstāj slinkus*.¹²⁴ Un šādi neaudzināti dēli kļūst par vīriem – ne pārāk noderīgiem partneriem savām sievietēm, un tāpēc sievietes tur dusmas arī pret savu vīra māti: *Lai izgaisa dēlu māte, / Ka dēliņa nemācīja. (LFK 1865, 3708)*. Savukārt netiklis ir tāds, kurš ir nevīžīgs, tāds, kuram nav darba tikuma. Dziesmās attēlots, cik intensīvi tiek pārdzīvots tas, ja dzīve tiek sasaistīta ar šādu vīrieti – netikli:

*Kulstīdama, sukādama,
Pušam plēsu linu sauju,
Pušam laužu sav' sirsniņu,
Ar netikli dzīvojot. (LFK 1730, 53645)*

Vārds *nelietis* raksturo tādu vīrieti, kura attieksme pret citiem ir nekrietna un zemiska. Sieviete, nonākot attiecībās ar šādu, jūtas iesprostota savos pienākumos, pat, ja tas viņai šķiet netaisnīgi:

*Ak tu, tautu nelietīt,
Bij' man tavas kājas aut.
Es tēvam nenoāvu,
Kas mazai maizi deva. (LFK 828, 15115)*

Tāpat nežēlīgu, cietsirdīgu vīru dziesmās apzīmē kā sīvu, bargu un koksirdi (LFK 1177, 19416), tātad viņš ir *ciets*, neiejūtīgs.

Kā pretstats derīgam, lielam vīram, folklorā bieži vien tiek attēlots nevis mazs, bet gan *nedižens*. Ne tikai sievietei personīgi šāda fiziskā iezīme neliekas par labu esam, bet arī citiem, jo rindiņā *Kauns man tevi līdzī vest* atainots tas, ka sieva ar šādu vīru īsti nevar izrādīties. Savukārt pēdējā rinda *Žēl mājā atstājot* liecina par līdzjūtību un izjūtu šķelšanos:

*Vīru, manu nedīženu,
Kur man bija tevi likt?
Kauns man tevi līdzī vest,
Žēl mājā atstājot. (LFK 622, 790)*

¹²³ **Brūns, J.** (1971). Māte mūsu tautas dziesmu skatījumā. *Akadēmiskā Dzīve*, Nr.13, 15.–27.lpp.

¹²⁴ **Barons, K.** (1922). Ģimenes dzīve. *Latvju dainas*, 1. Rīga: Valters un Rapa. 490. lpp.

2.2.3. Vispārīga slikta sadzīve

Jaunības fantāzijās un tieksmēs iegūt savu patstāvību, neviens nav iedomājies un necer uz to, ka savā patstāvīgajā dzīvē būs jāpiedzīvo ne tik saulaini laiki:

*Jauna gāju tautiņās,
Savas vaļas gribēdama.
Nu dabūju savu vaļu,
Nu dzīvot nemācēju.*
(LFK 375, 3238)

*Savu laiku nenotika,
Ko domāju uzaugdama;
Es domāju celtu nest,
Mīt sudrabu kājiņām.*
(LFK 1730, 77159)

Ja nav paveicies vai, ja pie precēšanās nav bijusi gudrības klātbūtne, tad dzīve pēc tam var izvērsties diezgan nelāgi, kā to raksturo Pēteris Birkerts – *tāpēc arī daudz prāta un gudrības vajadzīgs taisni šinī [precību] svarīgā momentā. Citādi ir kļūda uz kļūdas, nelaime uz nelaimes. [...] Gudrības pie precēšanās vajaga pašam, gudrības vajaga arī nākamai sievai, citādi dzīve ir posta dzīve.*¹²⁵

Tautasdziesmas kopumā attēlo vēlamu, ideālu pasauli, kur, ja senie latvieši reiz precējušies, tad ģimenes kopdzīvē pavada visu mūžu. Tomēr, ja gadījās citādāk, un mīlestības, satiecības un gudrības trūka, tad abiem, pienākuma apziņas vadītiem, vajadzēja saglabāt ģimeni un saimniecību. Tomēr ne vienmēr nepatiku, aizkaitinājumu un rūgtumu izdevās apslāpēt.

Kā jau iepriekš minēts, ļoti svarīgi ir tas, vai sieva sader ar saimi. Šī nesaderība var būt atkarīga no saimes nelabvēlības, ja tā uzskata, ka sieva nav laba, jo tai ir jāpasargā savs ārējais tēls, *lai neciestu ne tikai ģimenes, bet arī visas „radu būšanas” gods.*¹²⁶

Sievas, kuru sakars ar tēva mājām pat pēc apprecēšanās ir ciešs, apmeklē brāļi un citi radnieki, *lai pārlicinātos, vai mūsu nav tautas apbēdinājušas, novārdzinājuša ar grūtiem darbiem, vīrs ar vīramāti noniecinājuši.*¹²⁷ Jaunā sieva vēl labi atcerās, cik labi viņai gājis tēva mājās. Tautasdziesmās vairākkārt tiek salīdzināta dzīve bāliņos ar dzīvi tautās. Tautu grūtā un tēva mājās vieglā dzīve salīdzināta ar skaliem – tautās skali deg tumši, bet bāliņos – gaiši. Attēlots arī tas tas, ka no sākuma pret ieprecēto saime izturās labvēlīgi, bet ar laiku šī labvēlība var pazust. Šajā tekstu kopā atklājas tas, ka, ja neprecētā dzīve vecāku mājās dzīve ierasti zīmēta kā laba, tad tā pēc kāzām var izvērsties gan labi, gan slikti. Dziesmas, kurās būtu attēlota slikta dzīve bāliņos un pēc tam laba tautās, tekstu kopā nav atrodamas.

Vispārīgu sliktu sadzīvi kultivē arī praktiski, ne tikai emocionāli aspekti. Ja sētā valda nabadzība un netīrība, tad glābiņš jāmeklē, vai nu pie izcelsmes ģimenes, vai humorā:

*Sūtu ziņu māmiņai,
Lai tā pirti kurināja:*

*Bēda, bēda, mūs' tautieti,
Kur mēs naudu glabāsim?*

¹²⁵ Birkerts, P. (1937). *Ievads latvju tautas prātniecībā*. Rīga: Pēteris Birkerts. 208. lpp.

¹²⁶ Straubergs, K. (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne. 288. lpp.

¹²⁷ Sk.: LFK 1945, 10134.

*Tautas slikti mitināja,
Utes mani apstājušas.
(LFK 94, 55)*

*Divi šķilas apses malkas,
Pūrs ir auzu nevētītu¹²⁸
(LFK 527, 49403)*

Pirmajā dziesmā redzams, ka jaunajai sievai vēl ir iespēja meklēt glābiņu mātes mājās, otrajā dziesmā sieva ironizē par savu *turīgumu*: neizdarītajiem darbiem (neizvētītajām auzām) un apses malku (apses malkai ir slikta siltumatvede, tāpēc tā nav efektīvākā kurināšanai).

Kā jau tika minēts pie raudāšanas motīva, tad dziesmās arī vērojams uzskats, ka sievietēm, salīdzinot ar jaunām meitām, dzīve ir grūta pēc būtības. Iespējams, tas izskaidrojams ar to, ka jaunība ir cerību, gaidu, vēl nepiepildītā potenciāla laiks, kad viss šķiet iespējams. Bet ar sievas lomu nāk daudz jaunu pienākumu, aiziešana no tēva mājām uz jaunu vietu, kur ir citi noteikumi, citas attiecības un bieži vien arī fiziskie apstākļi, ja, par spīti paritātei, ieprecas nabadzīgākā vai bagātākā ģimenē. Nākamajā dziesmā attēlotās grūtības saistītas ar trim galvenajiem aspektiem (bērnu audzināšana, ēst gatavošana, attiecības ar vīru) ar ko sievietei netiek galā, ja nav pietiekami daudz prasmju vai resursu un atbalsta no citiem:

*Lai bij' grūti, kam bij' grūti
Grūts mūžiņš sieviņām:
Bērni brēca, vīrs rājās,
Putra gāja ugunī. (LFK 1008, 2893)*

*Kur pupām tādi ziedi,
Kur maziem zirņiem;
Kur sievietēm tādas dienas,
Kā jaunām meitiņām:
Vīriņš rāja, bērni brēca,
Putra gāja ugunī. (LFK 1293, 70, 71)*

Arī ēšana un dažādi ēdieni kā mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi izmantoti, lai raksturotu sadzīvi. Arī šajā jautājumā sievietei salīdzina dzīvi tēva mājās ar dzīvi tautās, norādot, ka tagad viņai dzīve ir daudz nabadzīgāka un arī skopāka. Tautās skopums izpaužas arī garīgi un emocionāli, jo te vairs netiek dota beznosacījuma mīlestība, ko iepriekš devuši tēvs un māte:

*Ēdu tēva tīru maizi,
Ēdu pate, dodu otram;
Ēdu tautieš' pelu maizi,
Ēdu saujā apspiedus'. (LFK 19, 945)*

*Es pie savas māmuliņas
Baltas putras vien paēdu.
Tautiņās skopi ļaudis –
Bez pieniņa putru ēda.
(LFK 935, 3260)*

Kā pretstatu var minēt dziesmu, kurai klāt pievienots komentārs: *jaunā sieva drīzi vien iedzīvojās un varēja droši teikt:*

*Kas kaitēja man dzīvot
Šai jaukā vietinā:
Ne man trūka mīkstas maizes,
Ne gotiņu laidarā. (LFK 17, 31212)*

¹²⁸ Nesijātu, netīrītu.

Dziesmā jaušams tas, ka, ja ir paveicies ar bagātīgu saimniecību, kurā nav jāuztraucas par katru nākamo kumosu, ar to jau pilnīgi pietiek labai dzīvei. Savukārt pretēji tam var būt situācija, kad nav zināms, kas nākamajā dienā tiks likts uz galda.

*Sieviņ, mana šņibastīte*¹²⁹,
Ko mēs rītā vārīsam?
Vārīsam oda šķiņķi,
Teterīša pakausīt'.
(LFK 1730, 47743)

*Sieviņ, mana čabulīte*¹³⁰,
Ko mēs rītu vārīsim?
Zirņi, pupas nemērcēti,
Ventas mencas nesālītas.
(LFK 1225, 9092)

Šīs jautājuma—atbilžu dziesmas nevis gaužas par nabadzību, bet drīzāk satīriskā veidā attēlo gan to, ka nav ko ēst, gan saimnieces neprasmi virtuvē. Pirmajā dziesmā tas attēlots ar nereāliem ēdieniem, bet otrajā ar gluži tipiskiem latviešu virtuves ēdieniem – zirņiem, pupām, zivi. Ēdieni, kas minēti, lai attēlotu ne pārāk labu ēšanu – rudzu putra, rutki (LFK 119, 136), pelu maize (LFK 527, 24549), sūra zupa, jēla gaļa, auzu maize (LFK Bb 17, 3175a), savītuši rāceņi (LFK 334, 10), siļķes aste, skāba putra (LFK 1977, 195), siļķes aste, raudas galva (LFK 935, 7671) u.c. Vēl citā dziesmā kā ēdiens pieminēts balts zvirbulis (LFK 1429, 1888).

Kopumā grūta dzīve, kurā nav atbalsta un sapratnes, tiek dēvēta par *bargu*: tādā vīrs sievai liek smagi strādāt, neļauj atpūsties, neiedod ūdeni, ko padzerties. Tautu zeme raksturota kā akmeņaina – neauglīga, cieta un auksta – tādā nekas nevar tapt un rasties. Ja sievai darbos un pienākumos ir grūti un viņa par to raud, apkārtējie viņu apsmej (atsaucoties uz raudāšanas motīvu – ka apsmiets tiek tas, kurš šķietami raudz par *niekiem*).

Protams, sliktas sadzīves attēlojums ietver arī emociju tēlojumu: *Staigādama sviedrus slauku / Stāvēdama asariņas* (LFK 1552, 9882). Parasti veselīgu cilvēku raksturo sārti vaigi, un tā tas bieži vien tiek attēlots arī tautasdziesmās. Ilgo pārdzīvojumu un raudāšanas dēļ tie nobāl – *balti vaigi noraudāti* (LFK 1400, 16000). Bālos vaigus veido asins trūkums, un tas liecina par dažādām iespējamām parādībām: pasliktinātu veselības stāvokli, vecumu (jaunībai raksturīgs sārtums), trūkumu, badu vai pārmērīgu darbu un pārpūlēšanos.¹³¹

Sāpīgi pārdzīvojumi ikdienā, fiziskie smagie darbi un neveiksmīgas attiecības atstāj ietekmi arī uz cilvēka fizisko veselību, kas var veicināt to, ka cilvēks ātrāk saveco. Dziesmās sieva uz to arī norāda – ka vīrs viņu ar saviem pāridarījumiem ātri vecu pataisījis:

Ai tautieti, ai tautieti,
Tava vaina, tava vaina,
Tu paņēmi mani jaunu,
Tu man' vecu pataisīji. (LFK 1730, 37211)

¹²⁹ Iespējams, līdzīgs *švipastei* - nenopietns, vieglprātīgs cilvēks.

¹³⁰ Niecīga, nenozīmīga būtne; neveikls cilvēks; arī cālis.

¹³¹ **Birkerts, P.** (1938). *Latvju tautas estētika*, 1. Rīga: Pēteris Birkerts. 248.–249. lpp.

Arī pašam vīram arī nepatīk, ka viņa laulātā saveco. Kā hronists Baltazars Rusovs novērojis pie latviešiem – *kad kādam zemniekam viņa sieva bija tapusi veca vai slima, jeb arī tā viņam citādi kā vairs ilgāki nepatika, tad viņš savu sievu varēja padzīt un ņemt citu un tad viņus jautāja, vai par to norāja, ka viņi dzīvo bez laulības, tad daži uz to atbildēja: tā esot veca Vidzemes ieraža; viņu tēvi darījuši tāpat.*¹³² Lai gan laulības šķiršana tipiski nav sastopams latviešu tautas tradīciju attēlojumā, tomēr šajā tekstu kopā par šo tēmu parādās dažas dziesmas. Gredzena kā nepārtrauktības simbola sišana un laušana uz pusēm liecina par šķietami nebeidzama dzīves posma pēkšņu pārtraukšanu:

*Šķiramies mēs, tautieti,
Nava laimes dzīvojot;
Sissam pušu, laužam pušu,
Laulātos gredzeniņus. (LFK 520, 225)*

2.2.4. Rāšanās un vardarbības motīvi

Rāšanas ir dusmīga pārmetumu izteikšana otram cilvēkam un *rājējam parasti ir lielāka vara par rājamo. Šī vara var būt ekonomiska, sociālā, ģimeniska u. c. [...] Ja nu tas cilvēks, kam vara par otru cilvēku, kritizē viņa rīcības, izteicot pārmetumus, tad tā ir bāršanās jeb rāšanās.*¹³³ Folklorā rāšanās bieži attēlota kā nepieciešamība un saistīta ar audzinošo funkciju. Piemēram, brīžos, kad vecāki rāj bērnus, lai ieaudzinātu viņiem darba tikumu un lai mācītu tiem atšķirt labu no ļauna. Kad meita atstāj tēva māju un iziet pie vīra, tad viņai jaunajā ģimenē var gadīties jauni rājēji – vīra māte, jaunie radi un pats vīrs:

*Citam rāt es nedevu
Savu jaunu līgaviņu;
Pats norāju pamazām,
Padomiņu piedodams. (LFK 872, 5495)*

Viņa rājiens bieži vien nav patīkamāks par mātes rājienu un izraisa sievā kauna izjūtas. Pareizi rāt un aizrādīt ir jāmāk, jo lieka, bezjēdzīga rāšana var radīt vairāk emocionālus ievainojumus, nekā pamācošo efektu: *rājienu psiholoģijā arī ir sava likumība. Jo vairāk ļaunuma rājēja dvēselē un mazāk tuvu, intīmu jūtu, jo rājiens ir sāpīgāks.*¹³⁴ Tāpēc bieži vien bāreņu dziesmās svešās mātes rājiens sāp jo spēcīgi, tāpat arī sievai – vīra mātes un jaunās ģimenes asie vārdi sāp īpaši spēcīgi. Jaunā sieva var ienākt pat ļoti lielā, svešā ģimenē, ja *precētie dēli paliek joprojām dzīvot ar saviem vecākiem, un viņu sievas ved kopēju saimniecību*

¹³² **Bredenfelds, T.** (1892). Par vīra un sievas stāvokli pie latviešiem pagājušos gadsimteņos. *Pūrs*, 2. Rīga: P. Bisnieks. 75.lpp.

¹³³ **Birkerts, P.** (1938). *Latvju tautas estētika*, 1. Rīga: Pēteris Birkerts. 587.lpp.

¹³⁴ **Birkerts, P.** (1939). *Latvju tautas estētika*, 2. Rīga: Pēteris Birkerts. 568.lpp.

ar vīra māti.¹³⁵ Viņu tur sagaida liels pulks svešinieku – lielie dieveri¹³⁶, dieveru sievas – ietaļas, vīra māšas, vīra māte, vīra tēvs u.c.

<i>Salnas kosta bērza lapa</i>	<i>Rāja mani, divi rāja,</i>
<i>Vairāk vīta, ne zaļoja;</i>	<i>Rāja rītā, vakarā:</i>
<i>Tautu rāta mūs' māsiņa</i>	<i>Rāja mani tautu dēls,</i>
<i>Vairāk raud, nekā dzied.</i>	<i>Rāj tautieša māmuliņa.</i>
(LFK 561, 9)	(LFK 1696, 8003)

Lai gan vīrietis attēlots kā galvenais rājējs, tomēr arī sievietei ir savas rāšanās epizodes, ja viņai ir tāda vara. Sievai, ieprecoties ģimenē, ir jāiedibina jaunā hierarhija – vīra mātei ir jāatkāpjas, lai jaunā sieva var saimniekot un vadīt saimi:

Vaļa man, liela vaļa,
Ko ar vaļu nedarīt.
Vaļa man vīru rāt,
Rāt vīra māmuliņ. (LFK 1400, 20554)

Vīram bija tiesības nevien rāt, bet arī pērt savu nepaklausīgo sievu.¹³⁷ Kaut gan, no juridisko tiesību puses redzams, ka, piemēram, *no Rīgas landfogtejas*¹³⁸ aktīm 16.gs. otrā pusē redzam, ka sodi par sievietes un sievas piekaušanu bija tikpat lieli kā par vīriešu miesas bojājumiem; tātad vīrs nedrīkstēja sist savu sievu.¹³⁹ Bet tā, kā rāšanai un kulšanai faktiskajā dzīvē bija audzinoši motīvi, tad tas tāpat tika darīts.

Kā iepriekš minēts, sievietes nemaz nav bijušas bez teikšanas, arī viņas audzinot ir ne tikai rājušās, bet arī pacēlušas roku: *ģimenes konfliktsituācijās dainu latvieši ir rājuši un arī pliķi cirtuši, tā teikt, labu vēlēdami un mācīdami: pļaukai sekoja „mutes došana”, skarbu vārdu tūlīt līdzināja ar mīļu vārdu.*¹⁴⁰ Arī šajā dziesmu kopā attēlots tas, ka sieviete cērt pliķi, kuļ jeb sit vīrieti:

<i>Pliķi cirtu, muti devu,</i>	<i>Kūla mani tēvs, māmiņa,</i>
<i>Savam maizes arājam.</i>	<i>Kūla mani līgaviņa;</i>
<i>Pliķi cirtu mācīdama,</i>	<i>Kā nekuls līgaviņa:</i>
<i>Muti devu mīlēdama. (LFK 102, 1273)</i>	<i>Kumeliņš nebarots. (LFK 674, 243)</i>

Tā kā tautasdziesmās spontānā agresija netiek atspoguļota, jo tautasdziesmu žanrs veidots kā harmonizētu vai uz harmoniju tiečošos tekstu kopums,¹⁴¹ tad var secināt, ka apdziedātās pliķa sišanas un kulšanas parādības ir regulāras. Šeit arī attēlots gan tas, ka ģimenes

¹³⁵ Švābe, A. (1921). *Latvju kultūras vēsture*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 17.–19. lpp.

¹³⁶ Vīra brāļi.

¹³⁷ Šmits, P. (1923). Krišjāņa Barona Latvju Dainas. *Latvijas augstskolu raksti*. Rīga: Latvijas Universitāte, 223. lpp.

¹³⁸ Pilsētas (pils) lauku novads līdz 17. gs., ko pārvaldīja rātes kungi — landfogti.

¹³⁹ Švābe, A. (1927). *Vecākās zemnieku tiesības*. Rīga: Latvijas skolotāju savienība. 31. lpp.

¹⁴⁰ Beitnere, D. (1997). Latviešu tradicionālā kultūra, prāts, mīlestība. *Karogs*. Nr. 10, 78. lpp.

¹⁴¹ Kursīte, J. (2018). Par rituālo draudēšanu. *Letonica*, Nr. 38. Rīga: LU LFMI. 217.–220. lpp.

konfliktus no ārpusaules acīm bieži vien slēpa, gan dažkārt arī neslēpa un meklēja palīdzību ārpusē – pie bāliņiem:

*Tautiets man pliķi cirta,
Vienu reizi, otru reizi,
Cērtu tu, šelmi, trešo reizi,
Es pateikšu bāliņam.
(LFK 387, 7408)*

*Nesakies, līgaviņa,
Mana lauza aizkrāsnē,
Sakies pati pakritusi,
Skangalīšus lasīdama.
(LFK 1730, 37808)*

Arī nākamajā dziesmā redzams, ka notiek publiska pāri darīšana, tikai šoreiz tā ir jaunā sieva, kura sit un grib parādīt vīra vecākiem viņu bērnu neaudzināšanas sekas:

*Situ pliķi tautiešam,
Atsēdinu soliņā.
Lai skatās tēvs, māmiņa,
Kā bij' maza nerājuši. (LFK 871, 159)*

Vardarbība pret sievu attēlota arī kā ģimenē iemācīta un nodota tālāk, notikusi šādu tradīciju pārmantošana:

*Vecais brālis sievu kūla,
Es rādīju uguntiņu.
Rādīdams iemācījos,
Vecā brāļa amatiņu. (LFK 958, 8252)*

Sišanas un vardarbības motīvi parādās dažādās ģimenes locekļu kombinācijās – piemēram, iesaistās arī vīra tēvs, vīra māte un abi sit līgavu: *Tēvs turēja, māte kūla, / Manu jaunu līgaviņu* (LFK 280, 458).

Kopumā var secināt, ka dziesmās attēlotā rāšanās un fiziskā ietekmēšana izmantota un attēlota *audzināšanas* nolūkos jeb ar nolūku mainīt otra cilvēka rīcību vai uzvedību vēlamā rezultāta virzienā.

2.2.5. Dzeršanas posts

Dziesmu par dzeršanu un tās postu laulāto sadzīvē šajā tekstu kopā ir proporcionāli vairāk nekā pozitīvo vai neitrālo parādību tajā, kā tas bija atklājies arī Krišjāņa Barona *Latvju Dainās*.

Latviešu tautas attiecības ar alkoholu ar pārspīlējumu jau aprakstījis Garlībs Merķelis: *tieksme uz dzeršanu ir otra vispārēja latviešu tautas pazīme. [...] Četrpadsmit gadu veci zēni un meitenes dzer degvīnu, nesaviebjot seju; un starp vīriešiem un sievietēm reti atradīsim tādus, kas nepiedzertos katru svētdienu, it sevišķi tad, kad viņi bijuši pie dievgalda. Ja tiem šim nolūkam trūkst naudas, tad vīrieši nes pārdot labību, bet sievietes – savas drēbes.*¹⁴² Šeit arī

¹⁴² Merķelis, G. (1999). Latviešu raksturojums. *Latvieši, sevišķi Vidzemē, filozofiskā gadsimtena beigās*. Rīga: Zvaigzne ABC. 32. lpp.

jāpiemin, ka svarīgi ir nodalīt dzīru dziesmas, kas saistās ar alkohola lietošanu svētkos un godos, kas ir epizodiska dzeršana, un dziesmas, kas saistītas ar regulāru dzeršanu un tās postu. Kā arī to, ka tipiski pārmērīgā alkohola lietošana ir raksturīga vīrietim, tomēr dziesmās iezīmējas arī tas, ka šī slimība nešķiro pēc dzimuma. Dziesmās, kā patērētais alkohols pieminēts alus, kurš ir latviešu tradicionālais rituālais dzēriens, un brandavīns (degvīns), kurš ar krogu ieviešanos sāk izplatīties 16. un 17. gadsimtā.

Dziesmās, kas saistītas ar dziedātāja un dzērāja attiecībām, iezīmējas līdzatkarības, nabadzības, savstarpējas fiziskās vardarbības un kauna motīvi. Ja precēto dzīvē kādam no partneriem ir problēmas ar nesamērīgu alkohola patēriņu, tad viņu dzīves kvalitāte cieš un progresīvi paliek aizvien sliktāka:

*Dzērājiņš, tēva dēls,
Sev pašam sliktu dara:
Apdzer godu, apdzer mantu,
Apdzer daiļu augumiņu. (LFK 1710, 1605)*

Par to liecina arī kāds apraksts par laulāto sadzīvi no 13. zinātniskās folkloras ekspedīcijas: *Ja vīrs ir dzērājs un posta kā savu, tā sievas dzīvi, tad starp viņiem valda nesaskaņas, dzīve kļūst tukšāka. Gadījās, ka jaunā sieva pamet vīru un apprecas ar citu.*¹⁴³ Tāpēc pirms kāzām jaunavas dziedāja, lai Dievs tās sarga no 3 nelaimēm: no vilka, no lāča un no dzērāja, un dzērāja sievas atkal dziedāja, sūrodamās par to, ka Dievs viņu no trešās nelaimes nebija pasargājis.¹⁴⁴ Jau jaunas meitas zina, ka būt par dzērāja sievu ir viens no traģiskākajiem likteņiem. Tiek izteikta doma, ka labāk būtu nomirt, nekā būt par šāda cilvēka sievu. Lai gan parasti *dzeršanas netikums tautasdziesmās vērtēts kā viens no ļaunākajiem netikumiem, tomēr dziesmās maz īgnuma, rūgtuma un naida. Latviešiem kā skaidra prāta un stingras gribas cilvēkiem līdzās racionalitātei un strādīgumam neapšaubāmi piemīt arī tieksmes pēc dēku pilnas dzīves un līksmības, ko cīņa pret nemitīgajām dzīves grūtībām nomāc.*¹⁴⁵

Par spīti cerībām, no dzērājsievai likteņa sievietei var arī neizdoties izvairīties, ja māte izdevusi savu tikumīgo meitu dzērājam. Tas, iespējams, noticis krogā, kad pati māte dzērusi un apsola meitu svešam tautietim, par viņu neko nezinot.¹⁴⁶ Līgava, kurai tā nav paveicies, var vienoties bēdās ar savu māsu, kurai vīrs arī dzērājs. Te arī jāpiemin daudzu meitu skarbaiss līdzatkarības liktenis – piedzīvojušas tēvu, kurš dzer, abām sanāk apprecēt līdzīgu:

*Dzērājs vīrs tev, māsiņ,
Dzērājs tev, dzērājs man;*

¹⁴³ Sk.: LFK 1945, 10134.

¹⁴⁴ Ancītis, V. (1937). Atturības ideja latviešu tautas dziesmās, *Jaunās Balss Jaunatnes pielikums*, 01.05.

¹⁴⁵ Putniņa, B. (1999.) Dzīru dziesmas latviešu folklorā. *Galda dziesmu dziedāšanas tradīcija Latvijā un Zviedrijā*. Rīga: LU LFMI LFK un Biedrība Latvija – Zviedrija. 3.–4. lpp.

¹⁴⁶ Avena, D. (1985). Tikumu netikumi tautasdziesmās. *Universitas*, Nr. 5, 60.–61. lpp.

*Tavs atnāca sētiņā,
Mans guļ ceļa maliņā. (LFK 53, 605)*

Dziesmās analogiski pieminēts purvs kā vietas apzīmējums sievietes neizbēgamībai nonākt dzērāja rokās. Sociālo rangu sistēmā purvs iezīmē vai nu neražīgu, neauglīgu zemi, vai vietu, kur spiests dzīvot visu pārējo pazemots cilvēks.¹⁴⁷ Dziesmā attēlots tas, ka bēgot no vienas nelaiimes, sanāk iebēgt citā – ne labākā, tādējādi uzsverot neizbēgamības motīvu:

*Bridu, bridu dūņu puru,
Vēl iebridu rāvājā;
Bēgu, bēgu bargu tautu,
Vēl dabūju dzērājiņ'. (LFK 166, 4676)*

Sieva, kura pati ir tikumīga un nedzer, gaida savu vīru pārnākam mājās – līdzīgi kā sieva, kura gaida savu vīru pārnākam no darbiem. Sieva, viņu gaidot, iedez garu skalu, it kā, jau no pieredzes zinādama, ka gaidīšana būs ilga. Tomēr gaidīšana kā cerība uz pārmaiņām, uz ko labāku, ir grūti iznīcināma:

*Iedezinu garu skalu,
Sēdu ilgi vakarā;
Gaidu savu arājiņu,
No krodziņa pārnākam. (LFK 102, 430)*

Tomēr tipiski skalu plēsēja pienākumus veica vīrietis. Svecēs darbam *dedzināja tikai turīgās sētās, jo tās bija dārgākās gaismas devējas*.¹⁴⁸ Tas varētu liecināt par to, ka saimniecībai, kuras saimnieks ir dzērājs, materiāli nemaz tik labi varētu arī neveikties, kā arī to, ka vīrieša pienākumus ar laiku bija jāsāk pārņemt sievai. Alkohola lietošana maksā dārgi, un parasti sieva nespēj izsekot, kādā ātrumā un apjomos manta tiek nodzerta, viņa paliek bez apģērba, sava labā izskata un bērni bez ēdiena:

<i>Dzārōjeņa ļaudoveņa Nikod skaista nastaigōja; Vysi jōs skaistumeni Krūga golda galeņā. (LFK 548, 2585)</i>	<i>Sieva raud, bērni kauc, Bez putrainu kāpostiņi; Vīriņš skaisti gaviļēja, Kroga galda galiņā. (LFK 935, 599)</i>
---	--

Tomēr dzērāja sievai nekas cits neatliek, kā mēģināt uz saviem pleciem turpināt nest visus saimniecības pienākumus, bērnu audzināšanu, saimes rīkošanu, vīra parādu maksāšanu. No dzērāja ģimenes mātes stāvokļa ir grūti tikt prom. Nav brīnums, ka meitenes galvenokārt domāja par to, kā neiemantot vīru – dzērāju.¹⁴⁹

Tekstos parādās tas, ka par spīti vīra neizdarībām, par spīti tam, ka viņš nepilda savu daļu pienākumu, sieva, sabiedrības gaidu ietekmēta, uzpurējas un turpina rūpēties par šādu cilvēku:

¹⁴⁷ **Kursīte, J.** (2018). *Dainu kodekss*. Rīga: Rundas. 403.–406. lpp.

¹⁴⁸ **Ginters, V.** (1953). Sieviete mājas darbā. *Latviešu tautas dziesmas*, 3. Kopenhāgena: Imanta. 10.–11. lpp.

¹⁴⁹ **Rudītis, A.** (1924). *Alkoholisms latvju daiņu gaismā*. Rīga: Latvijas pretalkohola biedrība. 20.–21. lpp.

*Dzērājs vīrs tev, māsiņ,
Jautra miega tev vajag;
Kas kājiņas tam noāva,
Kas nojūdza kumeliņu? (LFK 1860, 726)*

Uzruna māsiņ, jautra miega tev vajag liecina par to, ka tas ir pieņemts un visiem saprotams, ka dzērāja sievai ir vajadzīgs *jautrs miegs* – sekls, nemierīgs, viegli pārtraucams miegs – tāds, kad viegli pamostas no trokšņa un/ vai gaismas.¹⁵⁰

Ar laiku sieva atsvešinās no dzērāja, draudi ar sišanu pāraug realitātē. To viņa iemācījusi no mātes, kura teikusi – ja dzer, tad jāsit. Ir arī pārlicinātas meitas, kuras nebaidās no vīra dzērāja, jo zina, ka ar pātagu to var pārmācīt. Dažkārt pārmācot sit, bet pēc tam arī mīlo un bučo. Bieži dzērājs pats sagaida, ka sieva viņu fiziski savaldīs, lai viņš neizdara kādu lieku delverību:

*Līgaviņa, mātes meita,
Rāj tu mani dzērumā;
Sit plikīti, ved gulēt,
Neļauj vaļas delverēt. (LFK 700, 112)*

Vīrietis lūdz, lai līgava paglabā cepuri, kad viņš ir dzērumā. Tā tiek salīdzināta ar līgavas vainagu, kas ir sievietei raksturīga galvas rota un lepnuma pazīme. Cepurei var piemist arī maģiska aizsardzība.¹⁵¹ Dzērājdziesmās attēlotā cepure kalpo kā goda, lepnuma simbols, pārsvarā jau kā nokritis vai pazaudēts atribūts – tas ir, gods ir ticis pazaudēts:

*Ļaudaveņa, dzārumā
Globoj munu capureiti,
Kai es tovu vainadzeņu
Vysu myžu paglobōju. (LFK 1705, 2242)*

Tikai dažās dziesmās tiek pieminēta dzērāja sieva. Šī iemesla dēļ gluži nevar uzskatīt, ka sievietes ir dzērušas mazāk, bet fakts drīzāk skaidrojams ar to, ka dziesmas visbiežāk dziedātas no sievietes skatpunkta. Arī dziesmas par savu netikumu izdzied sievietes. Dzērājai sievietei piemīt tie paši netikumi, kas vīrietim – iztērē mantu, atņem otram prieku un veic dažādas delverības:

*Nu es biju tā dzērusi,
Ka es pati nezināju:
Savu brāli vīru saucu,
Savu vīru – bāleliņu.
(LFK 1106, 2387)*

*Dzērājiņa, dzērājiņa,
Neliedzos, neliedzos;
Es nodzēru tautiešam
Dancotāju kumeliņu.
(LFK 1730, 36465)*

¹⁵⁰ **Karulis, K.** (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots. 354. lpp.

¹⁵¹ **Kursīte, J.** (2018). *Dainu kodekss*. Rīga: Rundas. 89.–90. lpp.

Ģimenē mantoto īpatnību vai līdzatkarības dēļ var gadīties tā, ka gan sieva, gan vīrs piekoptj dzeršanas netikumu:

*Dzārōjs muns veirs beja,
Es dzārōja ļaudaveņa;
Kas dīneņas prodzērem
Pa boltai vylnanei. (LFK 740, 17849)*

Kopumā šajās dziesmās pārsvarā vērojama optimistiska latvieša attieksme pret dzīvi un dzeršanas parādību. Viņš drīzāk konstatē faktus, nekā ieslīgst sevis vai cita žēlošanā, tādējāgi gaidot, ka kāds no malas viņu izglābs.

2.3. Intīmās attiecības laulāto starpā

Kā zināms, *Latvju dainu* nodaļā *Laulātu ļaužu, vīra un sievas sadzīve* nav iekļautas dziesmas, kas saistītas ar intīmām attiecībām. Tās atrodamas kāzu dziesmu apakšnodaļā *Guldīšana un modināšana* vai arī pie nerātņajām dziesmām. Izvērtējot saturu no *Latviešu tautasdziesmu* 12. sējuma *Kāzas* apakšnodaļas *Guldināšana un modināšana*, uz pēckāzu dzīvei veltīto nodaļu pārcelti vairāki ar intīmo dzīvi saistītie tautasdziesmu tipi. Starp nodaļām pārceltas dziesmas, kurās attēloti ilgstošā periodā, atkārtoti vērojamas norises, nevis vienreizēja pieredze. Guldīšana parasti aptver gan gultas klāšanu, jaunā pāra guldīšanu tajā, gan arī pašu dzimumaktu vai tā imitāciju.¹⁵² Proti, tās centrā ir sabiedrības apliecināts dzimumakts vai tā imitācija. Savukārt uz pēckāzu dzīvi pārceltajās dziesmās intīmā tuvība ir viens no veiksmīgu vai neveiksmīgu laulību raksturojošajiem elementiem.

Faktiskā gulēšana latviešu ģimenē agrākos laikos notikusi kopējā saimes istabā, kurā dzīvo visa „lielģimene”, pie kam katrai savrupģimenei ierādīts īpašs istabas kaks.[..] *Vecās istabas [..] Vidzemē bija pietiekoši lielas, lai viņās pārļautu nakti 10–12 pieaugušu un tikpat daudz bērnu. [..] gulēja uz kula, soliem, mūrīšiem, īpašas guļamās lāvas, krāsns augšas, šaurā spraugā starp cepli un sienu jeb aizkrāsne un beidzot pašā krāsni. [..] Gulta bija tikai saimniekam.*¹⁵³ Arī dziesmās pieminētā intīmā saskarsme saistīta ar tikšanos gultā, gulta attēlota kā vieta, kur vīrs un sieva satiekas. Motīvs, kas parādās arī citās dziesmās, ir gultas klāšana. Parasti laba sieva, gaidot vīru mājās, ir viņam saklājusi arī gultu un abi to dala. Gultas dalīšana simbolizē vispārējo kopīgo sadzīvi, kurā katram ir sava *puse* – katram sava ietekmes zona, kurā viens otru īpaši netraucē:

*Es ar savu līgaviņu
Uz pusēm vien dzīvoju:
Pus gultiņas, pus cisiņas,*

¹⁵² Pērle-Sīle, G. [2023]. *Latviešu tautasdziesmas*, 12. Rīga: Zinātne. 13. lpp.

¹⁵³ Švābe, A. (1921). *Latvju kultūras vēsture*, 1. Rīga: Kultūras Balss. 37.–39.lpp.

Pus baltā paladziņa. (LFK 345, 211)

Pie kopā gulēšanas, protams, parādās arī nerātno dziesmu motīvi. Nerātnās dziesmas parasti dziedājuši tieši vīri un sievas, nevis jaunie puīši un meitas.

Par tabu vārdu aizstājējiem nerātnajās tautsdziesmās norāda folkloras pētniece Beatrise Reidzāne – *sievietes ģenitāliju nosaukumus visbiežāk aizstāj vārdi, kas apzīmē reljefa padziļinājumus: avotiņš, grāvis, grāvja malas, ezeriņš, upīte, lāma, caurums, laimes caurums, [..].*¹⁵⁴ Nākamajā dziesmā aprakstītā darbība – *grauza visu mūžu* – liecina par darbības ilgstošumu un piederību pēckāzu posmam cilvēka dzīvē:

*Māte man iedevusi
Ar caurumu klišģerīti;
Tautiets grauzā visu mūžu,
Ne maliņas nenograuzā.* (LFK 527, 39334)

Vīrs norāda, ka vienalga kāda sieva ir blakus, galvenais, lai vienkārši ir. Savu funkciju kā sieva viņa pilda, un tas ir pietiekoši apmierinošai dzīvei. Šī funkcija ir tāda pati kā pieminētajam apģērba gabalam – svārkiem – tiem nav jābūt perfektiem, lai gūtu no tiem labumu:

*Lai tie svārki, kādi bija,
Tāpat vilku mugurā;
Lai tā sieva, kāda bija,
Tāpat gāju klātgulēt.* (LFK 546, 1422)

No vienas puses, sievai ir teikšana, vai klātgulēšana notiks. Šajā gadījumā raksturota situācija, kurā sieva ir pārgurusi, pat nenogērbdamās iekrīt gultā, kur nu vēl, lai atrastu spēkus fiziskai tuvībai:

*Šiku, šuku, mans vīriš!
Šonakt nieku nedabos:
Kā kritīšu, tā gulēšu
Ar visām villainēm.* (LFK Bb 15, 676)

Bet no otras puses, ir situācijas, kad sievai ir visa saimniecības faktiskā vara, tikai ne gultā – viņai jāatdodas pat pret savu gribu, jo šādu fizisko tuvību vīrs var gūt tikai no savas sievas, tāpēc viņai nav tiesību atteikt jeb *pagriezt muguru*:

*Vīriņš mans, labs vīriņš,
Visu varu man atdeva.
Vienu varu man nedeva,
Gultā griezt muguriņ'.* (LFK 1895, 5145)

Kopumā var secināt, ka arī dziesmās par infīmo tuvību un kopā gulēšanu tiek attēlotas sieva un vīras ietekmes zonas viņu kopīgajā garīgajā telpā un savstarpējā komunikācijā tajā.

¹⁵⁴ Reidzāne, B. (2007). *Nav paredzēts pārdošanai*. Karogs, Nr. 2, 86.–87.lpp.

SECINĀJUMI

1. Tautasdziesmās atainoto laulāto sadzīves aspektu tēlojumu ietekmē tautasdziesmu žanra specifika, to funkcijas tradicionālajā kultūrā, tajās ietverto priekšstatu attīstība laika gaitā, kā arī sadzīves laika un telpas plašāks konteksts.

2. Senākie latviešu laulības noslēgšanas nosacījumi balstīti mērķī turpināt dzimtu un uzturēt veiksmīgu saimniecību, kas, mainoties sociālekonomiskajai situācijai, pakāpeniski pieļāva romantiskās jūtas kā pamatu laulības slēgšanai.

3. Laulāto kopdzīves dziesmās dominē profānais jeb sadzīves laiks, savukārt gan fiziskā, gan metaforiskā latvieša dzīves telpa ir lauku sēta, kur katram ģimenes loceklim ir noteikta loma, pienākumi, un kur savstarpējās attiecības un attieksmes veido viņu garīgo dzīves telpu.

4. Latviešu tradicionālās ģimenes un saimniecības galvenais vadītājs juridiski ir vīrs/ tēvs, tomēr gan vēstures avoti, gan tautasdziesmu materiāls liecina, ka faktiski gan sievas, gan vīra pienākumi un rīcībspēja ir bijuši vienlīdz būtiski.

5. Laulības sadzīvei veltītajās dziesmās daļa motīvu un formulu ir līdzīgas ar kāzu apdziedāšanās dziesmām, tā ļaujot runāt par sadzīves maģiju, vēlmi aizsargāt esošo labo un atvairīt nevēlamo.

6. Dziesmu dziedāšanas, emocionālās ekspresijas un praktiskā funkcija ir izpaust, izraģēt emocijas ārpus lielajiem dzīves rituāliem un nodrošināt tradicionālo uzskatu, pieredzes pārneši.

7. Tautasdziesmas pārsvarā ir izpildījušas sievietes, tādējādi var teikt, ka tautasdziesmās ietvertais laulības sadzīves attēlojums lielākoties ir balstīts sievietes perspektīvā.

8. Labvēlīgā laulāto sadzīve attēlota mazāk, kā sliktā, un tā vienmēr ir saistīta ar laulāto tikumu gan darbā, gan raksturā, mīlestību izpaužot caur rūpēm.

9. Proporcionāli vairāk apdziedāta sadzīves nelabvēlīgā pieredze, kas varētu būt saistīta ar dziesmu dziedāšanu kā emocionālo izlādi vai to rituālās maģijas funkciju – ka dziesmas tiek dziedātas, lai nepiepildītos sliktākie scenāriji. Dziesmās vērojams tradīcijas skatījums uz konfliktu: negatīvā pieredze tiek paturēta ģimenē un slēpta no apkārtējiem.

10. Kā atsevišķa parādība analizējamo tekstu kopā, kuru nevar iedalīt tikai pozitīvā vai negatīvā vērtējumā, ir laulāto intīmās attiecības. Tās ataino savstarpējo attiecību dinamiku, izpaužoties gultas klāšanā un dalīšanā, kā arī fiziskās tuvības aspektos, saistītos ar piekrišanas došanu vai nedošanu.

11. Darba mērķis – atklāt laulāto sadzīvei raksturīgos savstarpējās saskarsmes, praktiskās sadzīves aspektus un to vērtējumu atlasītajā tautasdziesmu kopā – tika sasniegts. Turpmākās pētniecības potenciāls sevī ietver iespēju salīdzināt akadēmiskā izdevuma *Latviešu tautasdziesmas* 13. sējumam atlasīto tekstu kopu ar *Latvju dainu* 3.3. sējuma dziesmām, kas attēlo laulāto sadzīvi – padziļināta izpēte par to, kas laika attīstības gaitā dziesmu tekstos ir mainījies un to, kā dziesmu satura interpretācija nosaka to, ar kuru parādību tā tiek sastatīta.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. Arājs, K. (1985). *Krišjānis Barons un „Latvju dainas”*. Rīga: Zinātne.
2. Bailey, M. L., Barclay, K. (2017). *Emotion, Ritual and Power: From Family to Nation. Emotion, Ritual and Power in Europe, 1200–1920*. Palgrave Macmillan: Cham.
3. Barons, K. (1922). *Latvju dainas*, 1. Rīga: Valters un Rapa.
4. Bhardwaj, S., Hegde, S. (2022). *Music and Health: Music and Its Effect on Physical Health and Positive Mental Health. In Sound Health: A Handbook on Sound, Music and Health*. Chennai: ThinkMines Media.
5. Birkerts, P. (1921). *Socioloģija: skolām un pašmācībai*, 1. Rīga: Kultūras Balss.
6. Birkerts, P. (1926). *Mīlas psiholoģija*. Jelgava: L. Neimanis.
7. Birkerts, P. (1937). *Ievads latvju tautas prātniecībā*. Rīga: Pēteris Birkerts.
8. Birkerts, P. (1938). *Latvju tautas estetika*, 1. Rīga: Pēteris Birkerts.
9. Birkerts, P. (1939). *Latvju tautas estetika*, 2. Rīga: Pēteris Birkerts.
10. Bogatyrev, P. (1976). *Folk song from a functional point of view. Semiotics of art. Prague School contributions*. Cambridge, Mass: MIT Press.
11. Bredenfelds, T. (1892). *Par vīra un sievas stāvokli pie latviešiem pagājušos gadsimteņos. Pūrs*, 2. Rīga: P. Bisnieks.
12. Bula, D. (2011). *Mūsdienu folkloristikas paradigmas maiņa*. Rīga: Zinātne
13. Ceplītis, L. (Red.). (1980). *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, J-L, 4. Rīga: Zinātne.
14. Ceplītis, L. (Red.). (1989). *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, S, 7.1. Rīga: Zinātne.
15. Eliade, M. (1996). *Sakrālais un profānais*. Rīga: Minerva.
16. Feldhūne, A. (Red.). (1955). *Latviešu tautasdziesmas*, 1. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmija.
17. Finnegan, R. (1992). *Oral Poetry: Its Nature, Significance and Social Context*. Bloomington: Indiana University Press.
18. Gennep, A. (1975). *The Rites of Passage*. Chicago: The University of Chicago Press.
19. Ginters, V. (1953). *Sieviete mājas darbā. Latviešu tautas dziesmas*, 3. Kopenhāgena: Imanta.
20. Jansons, J. A. (1937). *Maģija latviešu tautas tradīcijās*. Rīga: Valters un Rapa.
21. Jefremova, L. (1969). *Lauku iedzīvotāju ģimenes un sabiedriskā dzīve. Latviešu etnogrāfija*. Rīga: Zinātne.
22. Karulis, K. (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots.
23. Kundziņš, P. (1974). *Latvju sēta*. Rīga: Daugava.
24. Kursīte, J. (1999). *Mītiskais folklorā, literatūrā un mākslā*. Rīga: Zinātne.

25. Kursīte, J. (2018). *Dainu kodekss*. Rīga: Rundas.
26. Merķelis, G. H. (1999). Latviešu raksturojums. *Latvieši, sevišķi Vidzemē, filozofiskā gadsimteņa beigās*. Rīga: Zvaigzne ABC.
27. Merriam, A. P. (1980.) Uses and functions. *The antropology of music*. Illinois: Northwestern university press.
28. Putniņa, B. (1999.) Dzīru dziesmas latviešu folklorā. *Galda dziesmu dziedāšanas tradīcija Latvijā un Zviedrijā*. Rīga: LU LFMI LFK un Biedrība Latvija–Zviedrija.
29. Rudītis, A. (1924). *Alkoholisms latvju daiņu gaismā*. Rīga: Latvijas pretalkohola biedrība.
30. Rudzītis, J. (2006). *Latviešu tautas pedagogija*. Rīga: Zinātne.
31. Smilgaine, U. (2022). Ķermenis un tā atspoguļojums kāzu apdziedāšanās dziesmās. *Daugavpils Universitātes XIV zinātnisko rakstu krājums: Kultūras studijas. Smieklī un asaras literatūrā un kultūrā*. Daugavpils: Saule.
32. Šmits, P. (1923). *Krišjāņa Barona Latvju Dainas. Latvijas augstskolu raksti*. Rīga: Latvijas Universitāte.
33. Straubergs, K. (1995). *Pār deviņi novadiņi*. Rīga: Zinātne.
34. Švābe, A. (1921). *Latvju kultūras vēsture*, 1. Rīga: Kultūras Balss.
35. Švābe, A. (1927). *Vecākās zemnieku tiesības*. Rīga: Latvijas skolotāju savienība.

Nepublicētie avoti:

1. Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuves arhīva materiāli.
2. Pērle-Sīle, G. [2023]. *Latviešu tautasdziesmas*, 12. Rīga: Zinātne.

Periodika:

1. Ancītis, V. (1937). Atturības ideja latviešu tautas dziesmās, *Jaunās Balss Jaunatnes pielikums*, 01.05.
2. Avena, D. (1985). Tikumu netikumi tautasdziesmās. *Universitas*, Nr. 5.
3. Beitnere, D. (1997). Latviešu tradicionālā kultūra, prāts, mīlestība. *Karogs*. Nr. 10.
4. Brody, Jane E. (1982). Biological role of emotional tears emerges through recent studies. *The New York Times*. 31.08.
5. Brūns, J. (1971). Māte mūsu tautas dziesmu skatījumā. *Akadēmiskā Dzīve*, Nr.13.
6. Grīse, R. (1975). Par zirgu no filologa viedokļa. *Zinātne un tehnika*, 01.12.
7. Kursīte, J. (2018). Par rituālo draudēšanu. *Letonica*, Nr. 38. Rīga: LU LFMI.

8. Pīgozne, I. (2011). Ieskats latviešu folkloras un mitoloģijas datēšanā. *Letonica*, Nr. 21. Rīga: LU LFMI.
9. Reidzāne, B. (2007). *Nav paredzēts pārdošanai*. Karogs, Nr. 2.

Interneta resursi:

1. Ūdre, D. (2023). Mīklas latviešu folklorā. *Enciklopēdija*, 08. 03. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/53291-m%C4%ABklas,-latvie%C5%A1u-folklor%C4%81> [sk. 25.05.2023.].
2. Viķe-Freiberga, V. (1976). Dziesma un tauta. *Jaunā Gaita*, Nr. 110. Pieejams: https://jaunagaita.net/jg110/JG110_VVF.htm [sk. 16.05.2023.].

